

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם אריה מזרחי, חיפה
תאריך: 16.8.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר מזרחי, אני מבקש שבתחילת הראיון תספר על בית אבא. מי היה אבא, ממה הוא התפרנס, איפה גרתם. כל הנושא המשפחתי בבקשה.

אריה מזרחי: תראה, עד כמה שאני זוכר אנחנו ביסוד לא מסוריה. זאת אומרת גבול סוריה, עיר שקראו לה בשם נציבין.

ש: היא היתה בעצם בתוך תורכיה, קילומטר אחד מהגבול או משהו כזה.

ת: כן. היא הייתה שייכת לסוריה, אבל [נמצאת] בתורכיה. כל העדה שבקמישלי היתה שייכת ש: לנציבין. הם באו מנציבין.

ת: באו מנציבין. כפי שידוע לי לפי הסיפורים מהאבא, מהדודים, מאנשים, הם ברחו לסוריה כתוצאה מזה שלקחו את האנשים לצבא התורכי.

ש: כשהם חיו בנציבין?

ת: כן. לקחו אותם למלחמת העולם הראשונה, לגבול רוסיה. כידוע לך תורכיה מבחינה כלכלית היתה ענייה, עד היום לפי מה שאני יודע. האנשים, מי שהלך לגבול רוסיה, לא חזרו. הרבה אנשים לא חזרו. כשלא חזרו, היו הרבה אנשים שברחו מגבול רוסיה. לדוגמה, אבא שלי היה שם.

ש: אבא שלך גם כן גוייס לצבא התורכי?

ת: גוייס לצבא התורכי כי הוא היה נשוי פעם ראשונה, אני מהאשה השניה. הילדים הראשונים שלו מאשתו הראשונה מתו. הוא ברח והגיע עד לעיר בשם 'שנה קלעה'. זה בית סוהר כמו שיש בסוריה היום את בית הסוהר [הידוע] לשמצה מתחת לאדמה. שם היו כל אלה שברחו או רוצחים וכאלה, היו שמים אותם בתוך בית הסוהר, בתוך ההר. כל זה אני מספר לך לפי הסיפור מהאבא. הכניסו כמה יהודים שברחו מגבול רוסיה לתוך הכלא הזה, ללא משפט, ללא שום דבר. אבל היה להם סיוע מבחוץ, אלה שברחו אחריהם. באו והיה להם... מתוך ההר, אני לא ראיתי את זה, רציתי לנסוע לשם, האמת לא נסעתי. שילשלו להם חבל דרך חור שהיו מקבלים דרכו אויר, וסחבו אותם דרך החבל והצליחו לברוח.

ש: כן.

ת: עכשיו לחזור לעיר נציבין, היתה סכנה שיתפסו אותם.

ש: וכל זה בשנת ?

ת: 1914.

ש: התחילה המלחמה ב-1914.

ת: כן, ומלחמת רוסיה – תורכיה. אז הם עברו לסוריה. כשעברו לסוריה זה היה השלטון הצרפתי. הצרפתים עודדו את היהודים לעבור את הגבול כי הגבול שם הוא בערך רבע שעה הליכה ברגל. אין גבול חי אלא גדר תיל כזה. עוברים מתחת לגדר התיל. אם תופסים אותם אז נותנים כמה גרושים לחיילים ואז

עוברים. הם עודדו את כל היהודים. אז אלה שהיו להם כמה גרושים התחילו לקבל אדמות בחינם מהשלטון הצרפתי, בנו להם בתים וחנויות. זה היה אינטרס צרפתי.

ש: לפתח את האזור.

ת: היה אינטרס צרפתי כי היו שם הרבה כנופיות שודדים. כל עובר אורח היה נשדד או נרצח או נאנס.

הצרפתים לא יכלו להשתלט על זה. אז עלה להם הרעיון להביא

ש: להקים ישוב חדש.

ת: להקים גבול. האזור הזה לא היה קרוב לעיראק אלא רחוק מעיראק.

ש: זה נקרא ג'זירה.

ת: נכון. התחילו להקים שם בתים וכל אלה. אז אבי עבר לסוריה, לשם.

ש: מתי הוא עבר? באיזו שנה?

ת: אני לא יכול להגיד לך באיזו שנה.

ש: 1920 פחות או יותר?

ת: לא, יותר. אני הייתי בן שנתיים וחצי.

ש: מתי אתה נולדת?

ת: 1927.

ש: לקראת שנות השלושים. לקראת 1930 פחות או יותר.

ת: כן. ואז אמי עברה לסוריה. מבחינה כלכלית ... המשפחה שלנו היא ממשפחה שהיו עושים נחושת.

ש: ריקועי נחושת?

ת: ריקועי נחושת. היו עושים סירים, צלחות, וכל מיני דברים. כל דבר שהיה קשור בנחושת.

ש: לא ציינת מה שם אביך.

ת: אברהם.

ש: אברהם מזרחי?

ת: אברהם בן יהודה לבית מְנָה. בערבית קראו לו מנחה במקום מנחם. כמו הדוקטור נחום מנחם, זה בן-

דוד שלי. אז קראו להם מנחה. שם לא ידענו מה זה מזרחי. בזמן התפילה ידענו את זה. הצרפתים ראו

שמתחילים להקים שם ישוב, לאט לאט זה התפתח. אבל היהודים "כבשו" את המקום הזה. כל אלה שהיו

להם כמה גרושים התחילו לבנות חנויות. נתנו להם אדמות חינם, רק שיבואו ושיתפסו את האזור.

ש: אדמות כדי לפתח את החקלאות?

ת: לא חקלאות. היהודים עבדו במסחר. לבוא ולתפוס את השטח מפני השודדים האלה. מה שידוע לי מתוך

שיחה, הצרפתים התחילו ללכת ביד קשה נגד הבדואים האלה, השודדים. הוציאו הוראה שכל שודד

שנתפס, לא להרוג אותו, "לזרוע" אותו, כמו עץ.

ש: "לשתול" אותו.

ת: "לשתול" אותו בתוך האדמה. זאת אומרת לחפור בור, לכסות אותו עד הצוואר ולהשאיר אותו רק עם

הראש בחוץ. בן אדם שלא נושם מת במשך הזמן.

ש: כן.

ת: לדודי היתה חנות.

ש: מי זה דודך?

ת: ששון.

ש: ששון מה?

ת: אמרתי לך, בערבית קראו לו מנחה ובעברית זה מנחם. היתה לו חנות והיה עושה דברי נחושת. אבי לא עסק בזה. למשל דודי ואבא של נחום מנחם, הוא נמצא כאן, הוא גם עבד בזה ואח שלו עבד בזה והדוד השני עבד וכולם, חוץ מאבי.

ש: חוץ מאביך, שמה הוא עשה?

ת: רוכלות כזאת. איך זה נקרא?

ש: מכר סידקית? לבית?

ת: דברים לילדים ולבית. אם זה חוטים, אם זה מחטים. אתה יודע, כמו חנות מכולת כזאת, כמו פרפומריה כזאת. היה מוכר את זה. החיים היו בדוחק. הוא היה הולך לכפרים עם חמור ומסתובב בכפרים. מחליף את הסחורה בחיטה או בחמאה, מה שמוציאים מתוך הלבן. "זבדה" קראו לזה. הוא היה בא ומוכר את זה בעיר. הוא היה קונה בחנויות כל מיני דברים, הולך לכפרים, מוכר את זה, היה עושה החלפות, ומזה היה מתפרנס.

ש: כמה ילדים הייתם בבית?

ת: חמישה.

ש: כולם בנים?

ת: לא. שלושה בנים ושתי בנות.

ש: אני מבין שאתה הולך שם לחדר?

ת: אני למדתי בחדר. שם רק חדר היה.

ש: תלמוד תורה.

ת: תלמוד תורה אצל חכם מרדכי ז"ל. לא זוכר את השם [המלא] שלו. היו קוראים לו חכם מרדכי אבל לפניו אני למדתי אצל חכם בנימין. הוא נפטר באלרואי. אני למדתי אצלו קודם ואחר כך אצל חכם מרדכי, כשחכם בנימין עלה לארץ.

ש: דרך אגב, אחיו זה שאחראי שם על חברה קדישא ... בנימין? זה לא אחיו?

ת: לא, לא. זה מישוהו אחר. יש לו שני בנים ובת כמדומני. כמה שאני זוכר את עצמי אני למדתי בחדר. הסתובבנו ברחובות והלכנו לנהר. זה היה

ש: איזה נהר היה שם?

ת: היה נהר שהיה עובר, קראו לו "מיי חנייס". היה בא מתורכיה, עובר דרך העיר קמישלי והולך.

ש: יורד דרומה?

ת: דרומה. לחציצה

ש: חציצה?

ת: זו עיר, לא זוכר איך קוראים לה בעברית

ש: בסוריה?

ת: בסוריה. היינו הולכים לדוג שם, ילדים שובבים. או [היינו] בורחים מהתלמוד תורה. איפה הולכים? הולכים לדוג או להתרחץ בתוך הנהר. ככה זה היה. כפי שאני זוכר את עצמי התחילו לבוא יהודים מעיראק לברוח. בחורים ובחורות.

ש: אתה מתקרב איתי לשנות הארבעים כבר?

ת: נכון.

ש: זאת אומרת היית כבר בחור צעיר?

ת: בחור בסביבות 13, 14. ידעתי שכשהיו באים הבחורים היו צריכים להחביא אותם בתוך הבתים. אני יודע שפעם היו אצלנו שני אנשים ובאו השלטונות

ש: אתם החבאתם אותם בבית שלכם?

ת: כן. לא רק אנחנו. הרבה בתים. התחלנו לראות מה לעשות. אם יתפסו אותם אצלנו בבית זה שמד. היה לנו שטיח מקש, מחצלת כזאת. אז סידרו את זה עליהם, העמידו את זה שלא יראו אותם, אתה מבין? ש: כן.

ת: אני זוכר בתור ילד, ועד הקהילה היה אומר [לי] – קח אותם למשרד הפנים, לקישלה, יש לי מישהו שם

ש: קישלה זה בית הסוהר, בית המעצר?

ת: בית מעצר וגם היה שם משרד הפנים. [אמרו -] תביא להם תעודת זהות.

ש: מה זאת אומרת? תקנה בשבילם תעודת זהות?

ת: הם כבר שילמו את זה. ועד הקהילה כבר היה מוכן לזה. [אמרו -] תלך איתם ... אם יתפסו אתכם, מה יעשו לך? כלום.

ש: הבנתי.

ת: הייתי הולך עם עוד שניים שלושה. [ועד הקהילה] היה אומר לי – אתה תגיד שקוראים לך שמעון. זה כי הוא לא היה שם כבר, הוא ברח. אז הוא [בקישלה] היה אומר לי – שו איסמכ? איך קוראים לך? אמרתי לו צאלח שמעון.

ש: שמות של יהודים שהיו בקמישלי וברחו כבר.

ת: כן. ככה אני עבדתי. אני לא ידעתי מה זה סוכנות, לא ידעתי כלום. אבל ועד הקהילה היה בא ואומר לילדים – תלכו.

ש: מי היה אז בוועד הקהילה? מי היה הראש?

ת: משה נחום.

ש: יש לו קשר למנחם נחום?

ת: לא.

ש: אין שום קשר?

ת: לא.

ש: אבל זו אותה משפחה?

ת: לא. הוא היה אדם אמיד, בעל אמצעים. הוא לא ידע לקרוא וכתוב אבל היתה לו מילה [אצל]...
השלטונות כי היה משלם להם שוחד על שמאל ועל ימין. הוא היה עשיר-הדור שם.

ש: ממה באמת כל העושר שלו?

ת: את כל העושר שלו ... השמועה שבנציבין הוא היה מוכר טבק לסיגריות. הוא עשה קצת כסף.
כשהצרפתים נתנו לו אדמות שם, הוא לקח רחוב שלם, קרקע גדולה מאוד באמצע העיר, מקום מרכזי.
הוא בנה שם איזה 22 חנויות. החנויות האלה שהיו מחומר [חרסית], היה משכיר אותן ומזה הוא היה חי.
היום אני יודע שיש לו ילדים באמריקה מיליארדרים כי הם מכרו את החנויות האלה במיליונים.

ש: את החנויות בקמישלי הם מכרו?

ת: מכרו. הם נשארו בסוף, אחר כך השלטונות התחילו להתנהג ליהודים יותר טוב.

ש: מתי הם יצאו משם?

ת: לפני עשרים שנה אני חושב.

ש: בשנות השבעים?

ת: כן.

ש: הם הצליחו למכור ולצאת משם?

ת: כן. היום הם בניו-יורק. שמעתי שיש להם מחסנים וחנויות ודברי חשמל הם מוכרים. שניים היו פה
בארץ ולא הסתדרו.

ש: משפחת נחום?

ת: כן. משה נחום. יש להם בני דודים פה בקרית אתא גם כן.

ש: משה נחום חיבר איזה ספר?

ת: לא ידע לקרוא ולכתוב.

ש: בסדר, זה היה אולי מישוהו אחר.

ת: הוא לא ידע לקרוא ולכתוב. היתה לו רק חותמת כמו טבעת.

ש: חותם.

ת: חותם. זה היה. אצל השלטונות, אם זה עדות או כל דבר כזה, היה לו חותם.

ש: כן.

ת: התחילו להגיד – הנה בא אחד בשם דוד לקמישלי, שהוא בא

ש: דוד מה?

ת: לא יודע. תשאל את יהודה פנחסי הוא מכיר את השם שלו.

ש: יהודה פנחסי חי שם אז?

ת: כן.

ש: הוא היה קשור לדוד הזה? הוא עסק בפעילות ...

ת: לא. ילדים היינו. הוא בגילי.

ש: אה, הוא בגילך?

ת: כן. היינו חברים טובים. עד היום אנחנו חברים.

ש: מה עשו ההורים שלו? מה אבא שלו עשה?

ת: אבא שלו גם כן עשה כמו אבא שלי, רוכלות. אבל הדוד שלו מצד אמא שלו היה מליארדר. מבית עזרא, עזרא נחום. היו מליארדרים. לפי השמועה טוענים שהוא היה בצבא התורכי והוא שם מצא בתוך כפרים לירות זהב והוא הביא איתו פחים של זהב.

ש: מה אתה אומר?

ת: כן.

ש: עזרא זה שם המשפחה או השם הפרטי?

ת: פרטי.

ש: נחום זה שם המשפחה?

ת: כן. בית עזרא נחום. כשבאו שליחים מהארץ ללמד שם עברית

ש: הגיעו שליחים מהארץ ללמד עברית בקמישלי?

ת: כן.

ש: מתי, באילו שנים?

ת: בשנת '40, '41.

ש: אתה אישית ראית את השליחים האלה ...

ת: אני ראיתי אותם פעם אחת. אבל אנחנו היינו ילדים בתלמוד תורה. הם לימדו אנשים יותר גדולים. אחר כך היו מבריחים גם את יהודי עיראק שהיו באים לקמישלי. הם היו החוט המקשר להברית אותם לתורכיה או, לרוב הבריחו אותם ללבנון ומלבנון לארץ.

ש: אתה זוכר אולי שמות שלהם או משהו?

ת: אני יודע שקראו לו מועלם דוד. המורה דוד.

ש: הם היו דמשקאים סורים או אשכנזים?

ת: לא יודע. תרשום לך את זה, תשאל את יהודה פנחסי, הוא יודע.

ש: מאה אחוז.

ת: בקיצור, אז התחילה ההתלהבות בלבנו לעלות לארץ.

ש: בן כמה היית אז?

ת: בסביבות 15. באתי להורים ואמרתי שאני רוצה לנסוע. אמרו – אין דבר כזה לנסוע.

ש: אבא לא רצה לתת לך?

ת: לא.

ש: מה אמא אמרה? גם אמא לא רצתה?

ת: גם. לא רצו לשמוע מדבר כזה. אנחנו היינו במצב הכלכלי הכי ירוד. עניים מרודים, לא מתבייש להגיד את זה. היו כמה גרושים שהיה צריך להשאיר אותם לאוכל או מה. ידעתי איפה החביאו אותם, הלכתי וגנבתי אותם. גנבתי את הכסף, עלייתי לרכבת עד חלב.

ש: אתה לבד?

ת: לבד, לבד.

ש: מתי זה היה?

ת: 42! הגעתי לחלב. לאן הלכתי? במקרה פגשתי מישהו מבני עירי שגם פניו היו לארץ-ישראל. אז קראו לה פלסטיין.

ש: מי זה היה?

ת: הוא נפטר. ששון נחום.

ש: אותו ששון נחום שדיברת עליו קודם?

ת: לא.

ש: אה, מישהו אחר.

ת: היה עוד אחד שקראו לו אלי יהונה. אליהו מזרחי. גם כן הוא היה. והיה עוד אחד שנמצא בראשון או בבת-ים, לא זוכר איפה. הוא מבית מירו סבתו. קוראים לו היום משה כהן והוא נמצא אני חושב בבת-ים. הוא עבד בצבא הרבה שנים. פגשתי אותם, שאלו אותי - למה ברכת? אבא שלך ככה ואת הגרושים שהיו לו אתה לקחת לו אותם? אבא שלי היה באמת חולני. אמרתי - עשיתי את זה בתור ילד, לא מבין כלום. נער רוצה לבוא לארץ בכל מחיר.

ש: איפה היתה כל הפגישה הזו? בחלב?

ת: בחלב.

ש: איפה בחלב? ברובע היהודי?

ת: ברובע היהודי.

ש: מי קיבל אותך שם? איפה חיית?

ת: לא, אנחנו הלכנו לבית מלון. היה בית מלון בעשרה גרוש אני יודע, חמישה גרוש. נשארנו לילה אחד, משם נסענו לדמשק ברכבת. הגענו לרובע היהודי בדמשק, לוועד הקהילה שם.

ש: למי באת שם?

ת: לא זוכר. לא מכיר. הגענו לשם

ש: לבית הכנסת כנראה?

ת: לא לבית הכנסת. למישהו מהקהילה. ואני לא יודע אל"ף-בי"ת, כמו שאומרים, משמאלי ומימיני יותר נכון. מה קורה איתי? לאן אני הולך? לא יודע. נער. אבל האדם הזה, מוסא, היה מבוגר ממני.

ש: לוי מוסא?

ת: לא. מוסא מבית מירו סבתו. משה כהן. הוא ואמא שלו היו. אני נדחפתי אליהם כל הזמן, נדבקתי.

ש: גם הם היו במגמת בריחה?

ת: כן. אני מספר לך את זה כמה שאני זוכר. עלינו לרכבת.

ש: מדמשק לאן?

ת: לארץ ישראל.

ש: אבל קודם צריך לעבור בביירות, בלבנון.

ת: לא.

ש: אה, יצאה דרומה לכיוון ירדן?

ת: לכיוון צמח.

ש: אוקיי.

ת: לא היה לנו דרכון, לא ויזה, לא כלום. אלי יהונה תפס מישהו שם, שילם לו עשר לירות. אנחנו היינו חמישה איש, כל אחד שתי לירות סוריות. הוא התחייב להעביר אותנו את הגבול.

ש: אז ברחתם באמצעות מבריה?

ת: כן. שילם לו תשלום. זה בן-אדם שהיה אחראי עלינו.

ש: זאת אומרת הוא זה שהוביל אתכם?

ת: כן. אבל אמר לנו – אתם לא מדברים אף מילה כל הדרך עד שתגיעו לחיפה. אנחנו הגענו לאל-חמה, שם היה הגבול. באו שוטרים לבקש דרכון, אנחנו לא דיברנו כלום. אז נקרא לזה מבריה, קראו לזה אחראי. אמרתי שכל אחד יביא עשרה גרוש וניתן לו, שיעבור מעלינו. אז שילמנו כל אחד עשרה גרוש.

ש: זה הכל? מאוד זול?

ת: אז אדוני היית יכול לקנות בית, בניין בעשרים לירות.

ש: אז מה נתת לו, עשרה גרוש או עשר לירות?

ת: עשרה גרוש. נתנו לשוטר שם חמישים גרוש, חצי לירה. הוא אמר אוקיי, וככה עברנו.

ש: אבל הוא היה סורי.

ת: הוא היה ישראלי. משטרת פלסטינה.

ש: אה. שוטר ערבי אבל.

ת: שוטר אנגלי היה ואחד ערבי היה.

ש: אה, אנגלי.

ת: אחד ערבי ואחד אנגלי. הגענו לחיפה. עכשיו, יהונה היה לו אח פה, הוא הלך לאח שלו.

ש: איפה אח שלו גר?

ת: היה גר בהדר ברחוב אפגני, הרחוב הזה כבר לא קיים כבר.

ש: שם באזור של רחוב השומר, באזור הזה?

ת: כן, נכון. רחוב סירקין, שם באזור ההוא. ואני, איך אומרים בתורכית, "יוק". לא יודע לאן ללכת, לאן לבוא.

ש: מה הפירוש המילולי?

ת: "אין". לששון לוי היתה דודה באלרואי, אז הוא הלך לדודה שלו.

ש: זאת אומרת היתה לו כבר משפחה באלרואי, אלה שהקימו את אלרואי.

ת: כן.

ש: מי היה שם באלרואי מהמשפחה שלו?

ת: לבעל קראו מירו ולאשה נעימה.

ש: איזו משפחה?

ת: מזרחי. כבר שנים לא קיימים.

ש: נפטרו.

ת: כן. אז הוא הלך לדודה שלו, אחד הלך לאח שלו, מוסא גם היתה לו משפחה אז הוא הלך. אני נשארתי ברחוב כמו שאומרים. לאן הלכת? אמרו לי שיש פה את הסוכנות. הלכתי לסוכנות, אמרו לי שיש שני בתי עולים.

ש: לאיפה בסוכנות? איפה בחיפה היתה הסוכנות?

ת: על יד הנמל.

ש: על יד הנמל למטה?

ת: אני קודם הלכתי להסתדרות.

ש: פה בחיפה ברחוב החלוצי?

ת: ברחוב החלוצי.

ש: את מי פגשת שם?

ת: יצחק שלוח. הוא היה מדמשק, הוא היה אחראי על יהודי סוריה. עבד בהסתדרות כפקיד בהסתדרות והיתה מחלקה לעולי סוריה. הוא היה מטפל בהם

ש: מטפל בקליטה שלהם או במה?

ת: כן. אז הוא אמר – תשמע, תלך לסוכנות ושם הם יפנו אותך

ש: יצחק שלוח אמר לך ללכת לסוכנות?

ת: כן. הלכתי ברגל. כסף היה לי סך הכל שתי לירות שפחדתי לבזבז אותן ולאכול וכל זה. פחדתי. הלכתי ברגל לשם, אמרו לי ללכת לבית עולים ברחוב מעלה השחרור.

ש: ברחוב מעלה השחרור היה בית עולים?

ת: כן.

ש: איפה בדיוק?

ת: כשאתה יורד מעירייה לכיוון למטה, עד היום קיים הבית. יש שם דואר ממול, הבנין הלבן הזה הגדול. יש על זה אנטנות. לפני זה קצת יש לך מגרש חניה שעשו, לידו יש בנין מאבן.

ש: איפה שהיו המשרדים של משרד החינוך?

ת: לא. מעלה השחרור אני מדבר איתך.

ש: מעלה השחרור כשאתה יורד

ת: כן ... לפני הירידה מצד ימין יש שם שניים או שלושה בתים מאבן. אז הבית האחרון מאבן, שם ישנו הבנין, קיים עד היום.

ש: במעלה השחרור, בסיבוב.

ת: כן. נתנו לי שם שני לילות.

ש: גם אוכל וגם לינה?

ת: כן. אחרי שני לילות אמרו לי זהו זה. איפה ללכת, מה ללכת? בשתי לירות אני לא יודע איך אני אכלכל את עצמי.

ש: אני רוצה להבין עד כאן שתי נקודות – אתה אומר שקודם היית למטה בסוכנות ליד הנמל. דוד לוזיה כבר היה שם?

ת: בטח היה.

ש: דיבר איתך שם?

ת: דיבר איתי.

ש: אז כן

ת: כן. שם הוא אמר לי ללכת לבית עולים.

ש: אז הוא שלך אותך לבית העולים?

ת: כן.

ש: אז מי שלח אותך לבית ההסתדרות?

ת: בהסתדרות אחד מהעדה אמר לי שיש פה את יצחק שלוח שהוא מטפל ביהודים

ש: והוא שלח אותך לבית העולים?

ת: הוא שלח אותי לסוכנות. דוד לוזיה שלח אותי לבית העולים.

ש: אה, עכשיו הבנתי.

ת: שלח אותי לבית העולים, נשארתי שם שני לילות, אחרי שני לילות אמרו לי – "נגמר לך האוויר", לך.

ש: מי אמר לך שנגמר?

ת: המנהל.

ש: של בית העולים?

ת: כן.

ש: איפה היה בית העולים הזה?

ת: אמרתי לך, מעלה השחרור.

ש: אז למה לא חזרת לדוד לוזיה?

ת: חזרתי אליו. הוא אמר שישלח אותי לקיבוץ. לא ידעתי מה זה קיבוץ. לא רציתי.

ש: סתם לא רצית. לא ידעת ...

ת: לא. בסוף נודע לי שיש לי בת דודה באלרואי, מבית ששון לוי.

ש: מה השם שלה?

ת: מרים. נפטרו גם כן. הלכתי אליהם.

ש: גם היא הגיעה מקמישלי בעצם?

ת: כן. הלכתי אליהם לשם. גרו בצריף. כשהקימו את אלרואי קיבלו צריפים.

ש: קנו, לא קיבלו.

ת: לא, קיבלו דרך הסוכנות.

ש: אה, קיבלו באמצעות הסוכנות?

ת: הסוכנות. [קיבלו] אדמות, עשרה דונם כל אחד וצריף. אלרואי היתה צריפים כולה. באמת קיבלה אותי

יפה זכרונה לברכה ונתנה לי אוכל והכל. אבל רציתי להסתדר, לעבוד או משהו, אבל לא היה לי. בינתיים

שכחתי להגיד שאחותי באה בערך חודשיים לפניי, היתה נשואה.

ש: היא ברחה גם כן?

ת: ברחו. היא היתה בדמשק עם בעלה. אז באו להנה

ש: מתי הם הגיעו להנה?

ת: לפניי, ב-42'.

ש: היא היתה פה בחיפה?

ת: היתה בואדי רושמייה. פה הגשר הזה, למטה.

ש: אני יודע איפה זה.

ת: מתחת לגשר.

ש: היו שם עוד סורים, קמישלים?

ת: היו. קראו לזה "ארד אליהוד" שם.

ש: שם זה ארד אליהוד?

ת: קראו לזה ארד אליהוד. היו שם גם ערבים וגם יהודים. הלכתי אצלה, ראיתי שהיא גרה בחדר, אבל

כשישנים הרגליים היו בחוץ.

ש: מחוץ לבית?

ת: מחוץ לדלת, כי כל החדר היה מטר על מטר שמונים אולי. והיתה להם ילדה קטנה גם כן. היא אמרה לי

– אני רוצה לקבל אותך אבל אנחנו שני אנשים וילדה באמצע. לא היה להם מקום. כל הרוחב של החדר

כמו הרוחב של השולחן הזה.

ש: משהו בסביבות מטר?

ת: מטר, אבל האורך שלו, זה היה מטבחון כזה שהשכירו אותו שתהיה להם קורת גג. עזבתי אותם

והלכתי. חזרתי לאלרואי, ישנתי כמה ימים שם. ייאוש. לא יודע מה לעשות.

ש: כמה משפחות קמישליות היו באלרואי?

ת: כולם כמעט.

ש: כמעט כולם?

ת: 99 אחוז. התחלתי להסתובב בהדר, ברחוב סירקין. היה אחד שקראו לו שוורץ, היתה לו חנות מכולת,

והיה מוכר קרח. היתה לו עגלה עם סוס והיה מסתובב ברחובות מוכר קרח. הגעתי ושאלתי אותו אולי הוא

רוצה עוזר או משהו.

ש: דיברת עברית דרך אגב?

ת: התחלתי ללמוד. אמר לי שכן. התחיל לתת לי רבע בלוקים, שלישי בלוקים, גומיות על היד, לעלות

לקומה שלישית, לקומה רביעית, כל אחת צועקת – תביא לי רבע בלוק, חצי בלוק, שלושת רבעי בלוק.

עבדתי כמדומני יומיים, ואז החליקה לי חתיכת בלוק על הרגל ושברה לי את כף הרגל. הלכתי לקופת

חולים, זה היה ברחוב החלוצין.

ש: קיבלו אותך בלי להיות חבר בלי כלום?

ת: עולה חדש.

ש: בתור עולה חדש? קיבלת ממישהו תעודה של עולה חדש? מדוד לוזיה, מהסוכנות?

ת: לא היו תעודות לא שום דבר. היה לי פתק שהבן-אדם הזה עלה בשנה זו וזו.

ש: מי נתן לך את הפתק?

ת: יצחק שלוח.

ש: מההסתדרות?

ת: כן.

ש: זה היה במקום תעודת עולה?

ת: כן. לא היתה תעודת עולה. הלכתי, צילמו לי את הרגל ואמרו לי שבר, סדק, פה ברגל הזו.

ש: כן, בצד ימין אני רואה, רגל ימין.

ת: שמו לי גבס. כמה הייתי מרוויח אצלו? גרוש ליום?

ש: אצל מוכר הבלוקים?

ת: הקרח. הייתי מעלה את הקרח לבתים. אז היה מיל מנייר. היו נותנים לי מיל, שני מיל, שהייתי מעלה

להם. הייתי מרוויח עוד גרוש או גרוש וחצי ליום. רק יומיים עבדתי ושברתי את הרגל. לא היו פיצויים,

לא היה מי שיתן לך יומית ולא שום דבר. התחלתי להסתובב. מול החנות הזו היה אחד שמוכר פלאפל.

הקיוסק הזה עד היום ישנו אבל יש ... שם.

ש: איפה?

ת: ברחוב סירקין. היה מוכר פלאפל וגזוז. אבל הגזוז היה מיץ. היה שם קודם מיץ ואחר כך שם סודה על

זה. קראו לזה גזוז. הייתי הולך לאכול אצלו פעם ביום שלא ייגמר לי הכסף. היה נותן מנה פלאפל וגזוז

בחצי גרוש. זה היה האוכל שלי. לישון לא היה לי איפה, אז הייתי הולך לישון באוטובוס באגד ליד

המשטרה.

ש: איזו משטרה?

ת: למטה בעיר ברחוב יפו.

ש: מה שהיום רחוב העצמאות?

ת: כן. שם יש תחנת דלק היום. היתה שם תחנת אוטובוסים. הייתי מסתובב מסביב לאוטובוס מסתכל

כשמנקים את האוטובוס, הייתי הולך מתגנב, נכנס בתוך האוטובוס בכניסה האחורית ושוכב. לפעמים

הייתי טועה ולא ניקו אותו. היה בא בלילה המנקה והיה אומר – גנב, קום! ואני הייתי מתחנן לפניו –

תשמע, אין לי איפה לישון תן לי לישון. – תצא, אני צריך לנקות את האוטו, מה אתה בא לי כל יום פה?

– אבל מה אני עושה לך? אין לי איפה ללכת לישון. תו לי להישאר פה.

ש: כן.

ת: זה לא עזר. הרבה פעמים היה תופס אותי וזורק אותי מהאוטובוס. מה לעשות? הלכתי להסתדרות

ש: חזרה ליצחק שלוח?

ת: כן. הוא אמר – אתה יודע מה? תלך לקרית מוצקין. היה מחנה צבא של הבריטים, משם היו שולחים

מזון לאלכסנדריה, לקהיר, לאל-עלמין, שם היתה מלחמה הרי. שלח אותי לשם התחלתי לעבוד. במקום

לנסוע באוטובוס שהיה עולה גרוש, היינו נוסעים במשאיות, עומדים. הלוך חזור חצי גרוש. או ברכבת

היינו נוסעים.

ש: הבריטים שקיבלו אותך לעבודה לא רצו ממך איזו תעודה? הרי אתה היית בלתי לגאלי.

ת: לא. הייתי נער גם. שאלו אותי בן כמה אני, אמרתי 17. ואז היו צריכים ידיים עובדות בשביל למלא קרוניות רכבת ולשלוח אוכל. היו מביאים אוכל באניות לחיפה ומשם היו מביאים את זה למוצקין, ממיינים את זה, ממלאים קרוניות רכבת ושולחים את זה למלחמה, לאל-עלמין. התחלתי לעבוד שם.

ש: בסך הכל היית בן 14, 15 נכון?

ת: בן 16 כמעט.

ש: אה, כבר בן 16.

ת: כן. אבל לישון? תפסתי את זה שאמרתי לך אלי יהונה, אצל אח שלו. היה לו אח ברחוב אפגני. הייתי הולך לישון אצלם במרפסת ונותן להם חצי לירה לחודש.

ש: רחוב אפגני, כשאני היום מתייחס, נניח רחוב השומר, איפה זה ביחס לרחוב השומר?

ת: אם אתה תלך לרחוב סירקין, באמצע סירקין בערך, אתה יורד כמה מדרגות זה רחוב אפגני.

ש: יש שם מדרגות שיורדות למטה?

ת: כן. היום זה הרוס, איננו, לא קיים הרחוב. אבל השם קיים. שם יש היום את מחלקת החינוך של העירייה ברחוב הזה. אז הייתי ישן אצלם, אבל נמאס לי. ישן בחורף, מתקרבל בתוך שמיכה. לא היו להם מזרונים, במרפסת.

ש: הכל פתוח היה?

ת: מרפסת פתוחה. הלכתי לסוכנות ואמרתי להם שאני רוצה לחזור הביתה.

ש: לקמישלי?

ת: כן. או שיגייסו אותי לצבא.

ש: למי הלכת לסוכנות?

ת: האמת לא זוכר. הלכתי, אמרתי להם תגייסו אותי לצבא הבריטי, לבריגדה. אז היתה איך אומרים

ש: תנועת התגייסות. רצו שיתגייסו.

ת: התגייסו המון. אני הלכתי אליהם והם אמרו לי טוב. נתנו לי פתק. הלכתי לרחוב העצמאות שם, לשכת גיוס, שלחו אותי לרמב"ם לבדיקות. מסתכל עלי הרופא, היה יהודי, אומר – בוא אני אעשה לך צילום. מצלם לי יד שמאל. אחרי שהוא חוזר עם הצילום, אומר לי – ילד, לך תשתה חלב קודם, אחר כך תבוא.

ש: זאת אומרת הוא זיהה שאתה צעיר.

ת: כן. אמר לי – לך תשתה חלב. אז בינתיים ... הוצאתי תעודת זיהוי, פה בחיפה, במשרד הפנים של הבריטים.

ש: באת אליהם ואמרת שאתה רוצה תעודה ונתנו לך?

ת: לא. היו קשרים דרך ההסתדרות, דרך הסוכנות, היו להם קשרים. אז הוא אמר לי – לך תשתה חלב.

ש: כן.

ת: ואני בא בוכה, מה לעשות? הייתי מת להתגייס לצבא הבריטי, לבריגדה. כשהייתי רואה את הדגל, כולם הולכים ברכבת, כולם מתגייסים, סמל מגן דוד. אני בא לסוכנות, אמרו לי – שמע, אתה לא יכול ללכת להתגייס כי אתה צעיר. אבל מה תעשה? תלך לירושלים. יש לך משפחה? אמרתי שיש לי. – תלך תוציא תעודת זהות בירושלים.

ש: אבל יש לך כבר תעודת זהות. מה זה משנה?

ת: יש לי תעודת זהות. הייתי שם בגיל 16 בתעודה. [אמרו לי] ללכת לירושלים למשפחה שיוציאו לי תעודת זהות על גיל 18. באתי למשפחה שם, לקחו אותי לבניין ג'נרלי ברחוב יפו, הוציאו לי תעודת זהות שאני בן 18.

ש: מי זו היתה המשפחה שלך שם?

ת: בית ברכאת, ברקת.

ש: מה שמות ההורים?

ת: משה ברקת, צבי ברקת זכרונו לברכה, גם עבד איתי יותר מאוחר בעליה. אשתו היתה מהמשפחה שלי, של משה ברקת. יש לו ילדים, יהודה ברקת עובד במשרד המשפטים בירושלים. יש את נשר ברקת, יש את נעם ברקת, היה קצין בבית לחם מטעם המשטרה. היה מפקד המשטרה של כל אזור בית לחם.

ש: כן. דרך אגב, מתי משפחת ברקת הגיעו לירושלים?

ת: הם הגיעו עשר שנים אולי לפניי.

ש: זאת אומרת הם בירושלים כבר ב-1930 ומשהו?

ת: אני חושב '34, לפי מה ששמעתי.

ש: באיזו שכונה?

ת: שכונת זכרון יוסף.

ש: היו שם הרבה קמישלים בזכרון יוסף?

ת: היו המון. הקימו בית כנסת שם של רבי יהודה בן-בתירא.

ש: בירושלים?

ת: כן. כמו שיש היום בקרית אתא בית כנסת יהודה בן-בתירא, גם שם היה. גם היום קיים.

ש: כשאתה אומר שהמון קמישלים היו שם, כמה זה המון?

ת: אני הכרתי שם אולי איזה 50 משפחות.

ש: שהיו כבר ב-1934?

ת: כאלה שהיו בשנות השלושים, ב-26'. כאלה שברחו מהצבא התורכי ולא רצו לחזור. באו לסוריה ומסוריה ברחו להנה.

ש: לירושלים?

ת: כן.

ש: זכרון יוסף. איפה השכונה הזו?

ת: ליד מחנה יהודה. שכונת הכורדים. אבל לא היו להם בתים. הכורדים, אלה שבאו לשם מעיראק, בנו בתים והיו משכירים חדרים.

ש: היו משכירים חדרים לקמישלים?

ת: כן, היו משכירים שם. מטבח בחוץ, בית שימוש בחוץ, הכל בחוץ. היו ישנים עשרה אנשים בתוך חדר אחד. באתי אליהם, הוציאו לי תעודת זהות. באתי לסוכנות בחזרה והוא אמר לי – אי אפשר לשלוח אותך עכשיו לבריגדה, לך למשטרה.

ש: קיבלת את תעודת הזהות?

ת: כן, בגיל 18. שלחו אותי למשטרה, גייסו אותי למשטרת הרכבות.

ש: משטרת הרכבות הארצישראלית מטעם הבריטים.

ת: מטעם הבריטים. כביכול שהם צריכים לשמור על הגשרים בין חיפה עד ראש העין ועד לוד, שאצ"ל ולח"י לא יפציצו את הגשרים עליהם עברה הרכבת. כששלחו אותי, איך אומרים, רקדתי משמחה.

ש: למה, כי הייתה לך עבודה?

ת: הייתה לי עבודה. קודם כל כי קיבלתי 2 לירות לחודש. בגדים היו לי, מקום לישון, היתה לי מיטה

ש: איפה, במסגרת המחנה? היה לכם מחנה?

ת: בתוך תחנת הרכבת בראש העין. היינו 40 איש ישנים בצריף.

ש: כולם יהודים?

ת: אחד היה שכביכול בא מקמישלי וכביכול התגייר, אבל לא האמנתי לו. לי ולו היו לנו בעיות.

ש: הוא לא היה יהודי?

ת: לא היה יהודי, התגייר. אבל הגיור שלו היה סתם. כשאני גיליתי את זה לקצין שם, אז הוא שנא אותי. פעם אחת דרכנו את הרובים. כמעט ירינו אחד בשני.

ש: מה אתה אומר?

ת: הוא שמע את זה, התפטר וחזר לסוריה.

ש: אז אתה משתייך לנוטרי הרכבת.

ת: נוטר ברכבת הבריטית, כן. היינו מקבלים שתי לירות לחודש, היינו 40 איש ישנים בצריף בראש העין, מלווים רכבות מראש העין עד חיפה. היו גשרים, למשל היה גשר שעובר לפתח תקווה. היה שם מבנה כזה על הגשר שהיינו ישנים שם ושומרים שכאילו הלח"י והאצ"ל לא יבואו ויפציצו את זה. הסוכנות סיפקה לנו אוכל.

ש: הסוכנות? לא הבריטים?

ת: לא. הסוכנות סיפקה לנו אוכל. בסוף החודש היתה באה. אז היו אומרים – ארבעים איש כפול 120 גרוש. לירה עשרים, לירה שלושים, תלוי באוכל שהיא סיפקה לנו. היה לנו טבח מתוך האנשים, ועוזר טבח היה בתורנויות. אני זוכר שלפעמים משתי לירות אני שילמתי עד לירה ארבעים עבור אוכל. אבל עשינו חיים, כסף. למשל היינו שומרים על גשר בין פתח תקווה לראש העין, אז היה אסור לעבור על הגשר. בצד השני היו ערבים, היו להם אדמות שהיו מעבדים אותן. אין מעבר, אסור. או דרך המים או ... אז היו מביאים לנו שק תפוזים, קצת תפוחי עץ בקושי היה, היו מביאים לנו בננות, ואנחנו היינו סוגרים עין ונותנים להם. אז אין שבוע שאם אני הייתי בא לחיפה לאחותי, כמובן לא יכולתי לישון אצלה. אז היו לנו קיטבגים בשביל הבגדים, הייתי ממלא לי תפוזים ובננות ולוקח לה את זה. או שאלה שפעם ישנתי אצלם, פעם לזה, פעם לזה.

ש: אתה מדבר על אלה מאלרוואי?

ת: מאפגני. זה זכרוננו לברכה ראה אותי אדם תם

ש: מי?

ת: יהודה מזרחי זכרונו לברכה שהייתי ישן אצלו במרפסת. כל פעם שהייתי בא – תלווה לי עשרה גרוש. אבל אני מקבל שתי לירות, לירה עשרים הולך לאוכל, נשאר לי ששים, שבעים גרוש. אני רוצה בגדים, רוצה משהו לקנות. [אז הוא היה אומר לי -] תלווה לי עשרה גרוש. היה סוחט ממני כל חודש עשרים גרוש, עשרה גרוש. אין חודש. אבל בגדים היו לי, איפה לישון היה לי, רכבת חנימ היה לי, אתה מבין? אז היו נשארים לי בערך עשרים, שלושים גרוש כל חודש שהייתי חוסך. הלכתי וקניתי לי מכנסיים קצרים חאקי, גרביים חאקי ארוכים, סנדלים. מי שהיה לו את זה היה כמו מלך. היינו מסתובבים.

ש: כן.

ת: בסוף שמעתי שאבא שלי נפטר.

ש: בקמישלי?

ת: כן. הוא נפטר ואמא שלי נשארה עם אחים שלי. בינתיים אחי האמצעי הגיע לארץ.

ש: לאן?

ת: בא לחיפה גם כן. אבל לי אין איפה לישון, לאחותי אין מקום, אז שלחתי אותו לקיבוץ.

ש: איזה קיבוץ?

ת: אני לא יכול להגיד לך. חניתה אני חושב.

ש: על גבול לבנון.

ת: כן. הוא היה ילד גם כן.

ש: באמצעות מי שלחת אותו?

ת: דרך הסוכנות?

ש: מי מהסוכנות? דוד לוזיה?

ת: דוד לוזיה היה אחראי מטעם יהודי סוריה ויצחק שלוח היה בהסתדרות.

ש: באת אל דוד לוזיה ואמרת לו שאתה רוצה לשלוח את אחיך לקיבוץ?

ת: אמרתי לו – תסדרו לו לישון, לאכול, משהו. אז הוא אמר – רק לקיבוץ. שלחתי אותו לשם.

ש: אתה היית איתו בחניתה?

ת: לא הייתי. הוא לא נשאר שבוע.

ש: למה?

ת: הוא היה אדם תם, לקח מסמר, שם בתוך החשמל לתלות את המעיל שלו, קיבל זרם וברח.

ש: מה אתה אומר?

ת: הוא ברח. איפה ילך? לאיפה שאני ישנתי, אצל המשפחה הזו. אחר כך סידרתי לו עבודה בתור נער במכולת. היה מקבל עשרה גרוש, חמישה גרוש ליום.

ש: איפה הוא חי? ברחוב אפגני?

ת: אפגני, אצל אותה משפחה. בסוף התחתן עם אחת מהבנות שם. בקיצור, שמעתי שאבא שלי נפטר, הגשתי התפטרות. באותו זמן, כשבאתי עם ליווי רכבת בשעה אחת בלילה מראש העין עד חיפה, הייתי עייף, הרובה על הכתף שלי, ירדתי מהרכבת ולתומי חשבתי שיש מדרגה. שמתי רגל ככה ונפלת, שברתי

את היד. לקחו אותי לרמב"ם, שמו לי גבס שנשאר חודש. בכי והספד. בינתיים העבירו אותי שאני אשן ברחוב העצמאות, היה שם הבנין של המשטרה, של הגפירים. ישנתי שם אבל הייתי בוכה כל הלילה, היה כואב לי. ראיתי שזה לא עסק, הלכתי לקופת חולים ברחוב החלוץ.

ש: היית כבר חבר הסתדרות?

ת: כן. הלכתי לשם, הרופא הסתכל על הגבס, אמר לי – אוי, אוי, אוי, מי עשה לך את הגבס הזה? עשו לי גבס מפה עד פה, לא יכולתי לזוז, עם כאבים. בא הרופא כירורג, הביא סכין, חשבתי שיריד לי את היד. התחיל לחתוך בגבס.

ש: הוריד לך את הגבס.

ת: הוריד את הגבס, שם לי גבס קטנצ'יק כזה, נוח, הכאבים ירדו לי. בלילה הייתי לוקח שלושה ארבעה כדורים נגד כאבים, לא היה עובר לי, אבל כשהחליפו לי את הגבס בקופת חולים

ש: שחררו לך את הלחץ. אחר כך מה עשית?

ת: הייתי בתאונה. משכורת קיבלתי, אבל היה נהוג שמי שהיה במשטרה בעל משפחה קיבל ששה ימי עבודה, ורווקים קיבלו בין שלושה לארבעה ימי עבודה. אז איפה היו שולחים אותם? או לבטריות "עדי", או לוולקן או לנשר. מפעלים הסתדרותיים. אני הייתי הולך, שם את היד בכיס שלא יראו את הגבס, והייתי הולך לעבוד בבטריות "עדי". היו מרכיבים שם בטריות. עובד בתור סבל כזה.

ש: איפה? במפרץ?

ת: במפרץ. או שהייתי הולך עובד בוולקן, או שהיה להם את "המגפר" שהיו עושים נעלים. כל פעם שלחו אותך

ש: מפעלים הסתדרותיים.

ת: הסתדרותיים. וככה הייתי עובד.

ש: איפה גרת אז?

ת: גרתי במשטרה ברחוב העצמאות. היה לי איפה לישון. העיקר ששינה היתה. שמעתי שאבא שלי נפטר. אבל לפני שאני אלך לבקר, הגשתי התפטרות מהמשטרה. אמרתי שאני חוזר להביא את אמא שלי. התפטרתי. בינתיים התחלתי לעבוד. היינו ילדים שובבים, אז עד שאני אסע, כן אסע, לא אסע, כל יום שישי אני ועוד שניים שלושה אנשים לקחנו אוטובוס ליד ככר פריז שם, היה רחוב כזה של מסגרים ששם עמדו אוטובוסים וטכסים ללבנון. היינו הולכים ללבנון ביום שישי, נשארים שם שבת. היינו הולכים לבנת ג'בל.

ש: הכפר הזה.

ת: זה לא כפר. זו עיר. היינו נוסעים לשם ומשם נוסעים לביירות, אוכלים גלידה, מטיילים שם, ובמוצאי שבת חוזרים. כל שבת היינו עושים את זה. זו היתה ה"עבודה" שלנו.

ש: זה היה קבוע.

ת: קבוע. נערים, מה אתה יכול לעשות? ילדים. בסוף ראיתי שזה לא עסק, לקחתי את הרגליים, אני ועוד חבר, הוא נמצא היום בקרית אתא.

ש: מי זה?

ת: לוי צבי מבית צאלה אברהם. הוא רצה לחזור גם כן. לקחנו אוטו עד בנת ג'בל. בבנת ג'בל רצינו לעלות לאוטובוס, בא אחד ז'לוב, גובה שני מטר, שוקל מאתיים קילו. אמר לנו – בואו הנה. התחלנו לרעוד - מה יש? אמר – תעלו אצלי לטכסי. אמרנו לו – אבל אין לנו כסף לטכסי, רוצים לנסוע באוטובוס. אמר – תעלו לטכסי, חלאס. אני אמרתי לכם, אז זהו. עלינו אליו לטכסי, בדרך לפני צור הטכסי עמד. הוא אמר – הנה בגללכם האוטו התקלקל. מה זה התקלקל? נגמר לו הבנזין. אמר – תרדו לדחוף. ואנחנו מפחדים ממנו פחד מוות, ז'לוב כזה, הר. נכנס לאיזה בית, לאיזו אשה, שאל אותה – יש לך גז, יש לך בנזין? אמרה שיש לה גז. אמר לי – תני גז. שפך את הנפט לתוך האוטו, היה כנראה קצת בנזין, פעל. נסענו קצת, עוד פעם האוטו נעמד, אבל היינו קרובים לעיר. דחפנו את האוטו עד תחנת האוטובוסים שם. באנו לשם, אמרנו – תחזיר לנו את הכסף. קודם הוא לקח את הכסף. אמר – לא לא. הרסתם לי את המכונית, אתם צריכים לשלם לי. אני צריך להחזיר לכם את הכסף? אז מהפחד שלנו, רצינו להיפטר ממנו, עזבנו אותו. ש: כן.

ת: זה היה ביום שבת, הלכנו לקחנו רכבת מביירות עד חלב.
ש: לא היתה בעיה במעבר? לא דרשו תעודות, לא שום דבר?
ת: לא היה.

ש: אנחנו מדברים על?

ת: 1944. הייתי 23 חודשים בערך במשטרה. הגענו ביום שבת לחלב. ראו אותנו אנשים דתיים [אמרו -] ימח שמו, ימח שמו, איך אתם ביום שבת הגעתם, איך אתם נוסעים בשבת?
ש: כעסו עליכם שחיללתם שבת.

ת: כן. לא ענינו הרבה. משם לקחנו רכבת לקמישלי.

ש: יש רכבת מחלב לקמישלי?

ת: כן. עד עיראק יש. באנו לקמישלי, הלכתי לאמא שלי, אמרתי – באתי לקחת אותך.
ש: אמא ועוד כמה ילדים.

ת: ושני האחים שלי, אח ואחות. היא היתה מוכרת גרעינים, אז היא אמרה לי – עד שאגמור את הגרעינים יקח חודש ועוד חודש ועוד חודש. גמרה את הגרעינים בסוף
ש: נשאר שם חודשיים?

ת: נשארתי יותר. בסוף היא הילווה לאחד כסף, 30 לירות, שהוא יתן לה כל פעם משהו לפי זה. הלכתי אליו ואמרתי – תשמע, אתה מעכב אותנו. היא נתנה לך 30 לירות
ש: יהודי?

ת: יהודי. הוא פה נפטר בקרית ים. אמר – אל תספר לאשתי, אין לי, אני אשיג לכם את הכסף אבל לא יודע איך, רק שאשתי לא תדע. הוא דחה אותנו כמעט שנה שלמה. פחות משנה. אמר לי – יש לי אקדח, קח אותו, תמכור. אמרתי – אני לא מתעסק בדברים כאלה, לא מעניין אותי.

ש: האיש הזה שהיה חייב לאמא שלך כסף נתן לה את הכסף?

ת: נתן לה את הכסף. לקחנו את הבגדים שהיינו צריכים לדרך, באנו לביירות
ש: עליתם לרכבת?

ת: ברכבת מקמישלי לחלב. בחלב עלינו באוטובוס לביירות.

ש: בדרך לא היו בעיות כי נתת קצת שוחד ועברת.

ת: נתת עשרה גרוש, חמישה גרוש שוחד. באנו לבית הכנסת "מגן אברהם", נשארנו שם חודש ימים בתוך

בית הכנסת, שיבואו המבריחים לקחת אותנו.

ש: באיזו שנה אנחנו נמצאים עכשיו?

ת: בשנת 45'.

ש: כשאתה אומר לי בבית הכנסת, בית הכנסת היה חצר גדולה, היו הרבה משרדים?

ת: כן. היה גם ליד זה בית כנסת אשכנזי.

ש: של הרב ליכטמן, נכון? לא חשוב. איפה אתם הייתם?

ת: בתוך בית הכנסת. בחצר.

ש: בתוך החצר?

ת: כן. שם היינו.

ש: בחוץ? מעל

ת: לא. היה שם חדר כזה.

ש: אה, היה חדר? בסדר.

ת: לא רק אנחנו היינו. היו עוד עשר משפחות. אמרו [לנו] - אין מבריחים, אין מבריחים, תחזרו הביתה

שלא יבואו ויתפסו אתכם ויהיו בעיות. לאיפה לחזור? לחזור לקמישלי. אנחנו לוקחים את הרגליים

וחוזרים לקמישלי. נשארים חודש בקמישלי, ואני בוער לי, כל לילה חולם על ארץ-ישראל והציונות

ולוחץ לחזור. לאן חוזרים? לדמשק. באים לדמשק, לבית הכנסת שם. 46 איש.

ש: מקמישלי?

ת: לא כולם מקמישלי. יש מחלב, יש מדמשק ויש ...

ש: וכולם היו שם בדמשק?

ת: בדמשק היתה קבוצה

ש: איפה שיכנו אתכם?

ת: בבית הכנסת. סידרו חלק בבתים. לילה אחד באו ואמרו - אתם עוזבים, הולכים לארץ-ישראל. מביאים

אותנו עד סוויידה, איפה שהר הדרוזים, סולטן אלאטרש. הסולטן היה המלך של הדרוזים שהיה חי שם.

ש: זו היתה העיר שלו, סוויידה?

ת: כן.

ש: בג'בל אלדרוז?

ת: ג'בל אלדרוז. אדם זהב.

ש: פגשת אותו באפן אישי?

ת: כן. אדם זהב. אתה יודע מה זה ח'רבה? כפר שאי אפשר לגור בו, אבל לו היה הבית היחידי שהיה

מבלוקים.

ש: מאבן?

ת: בלוקים. זה היה גדול כי הוא היה מלך. קראו לו סולטן אלאטרש. סולטן זה מלך. נשארנו אצלו אחרי

הצהריים

ש: מי הבריח אתכם לשם?

ת: ערבים.

ש: לא דרוזים?

ת: ערבים. הביאו אותנו עד הרי הדרוזים. הביאו אותנו עד לבית של המלך, סולטן אלאטרש בסוויידה שם.

ש: המוסד לעלייה ב', אנשי הסוכנות, לא היו מעורבים בבריחה הזאת?

ת: אני לא יודע. היו ערבים איתנו. אחר כך, היו להם קשרים. כל אלה שהבריחו היה להם קשר עם המוסד.

ש: אתם שילמתם למבריה?

ת: אנחנו שילמנו למבריה, אם יש לך או אין לך, בערך שלוש לירות או חמש לירות סוריות. היתר קיבלו מהסוכנות פה, אתה מבין?

ש: כן.

ת: באנו לשם אחרי הצהריים. סולטן אלאטרש אמר לכולנו – תאזרו בסבלנות, האנשים שלי אינם כאן, צריכים להגיע ב-10, 11, עד 12. איפה הם? הלכו עם הגמלים להביא מלח. חיכינו עד 12 בלילה, 1 בלילה, הם באו. עם סוסים, עם גמלים, עם מלח. הוא נתן לנו ארבעה אנשים מאצלו, דרוזים. את הנשים שם על חמורים ואת הילדים על גמלים בתוך שקים כאלה, אחד מפה ואחד מפה. הצעירים הלכו ברגל. הם באו מאוחר והתחילה לזרוח השמש. הגענו לירדן.

ש: אני מבין שזה לא היה רחוק. עניין של כמה שעות הליכה?

ת: כן. איזה ארבע שעות הליכה הלכנו.

ש: מהכפר סוויידה

ת: עד ירדן, לכפר ערבי.

ש: איזה כפר ערבי זה היה?

ת: לא יודע. קרוב לגבול ישראל זה היה.

ש: איזה ישוב יהודי היה ליד הגבול?

ת: לא היה שם ישוב יהודי. ירדן. כפר ירדני.

ש: אה, לירדן המדינה?

ת: המדינה. כפר ירדני. בדרך תפסו אותנו חיילים ירדנים, אבל השוחד "יעוור עיני חכמים", אז נתנו לנו ללכת. באנו לכפר הזה, הכל בנוי מאבן, מקומר כזה, ללא מלט. נכנסנו בפנים אבל מים אין. אמרנו להם שאנחנו רוצים מים. יש להם בריכת מים של גשם. כל תולעת באורך ארבעה, חמישה [מטר]. שאלנו אותם – איך אתם שותים? אמרו – "נאחוד אלחטה", לוקחים מטפחת שלהם, שמים את זה...

ש: מסננים את המים באמצעות מטפחת.

ת: ואתה רואה, אתה שם כוס מים, יוצא לך שלושת רבעי תולעים. זה מגעיל. תולעים לבנות ארוכות כאלה עוד לא ראיתי, לא נתקלתי.

ש: ארוכות אתה מתכוון למטר?

ת: מטר, שני מטר, שלושה מטר אורך של כל תולעת כזו.

ש: מה אתה אומר? זה מעניין.

ת: כל הבריכה היתה תולעים יותר ממים כמו שאומרים. אמרו שיבוא אוטו, משאית צבאית, שתיקח אותנו.

ש: משאית צבאית של הבריטים?

ת: של הבריטים. היו ארבעה מבריחים איתנו מסוויידה. שניים הלכו להודיע לעלייה ב', שניים נשארו איתנו.

ש: זאת אומרת הם עברו את הירדן לארץ-ישראל?

ת: כן. אותו ערב היו צריכים לבוא. הודיעו שלא באים בערב, נשארים.

ש: אנשי עליה ב' לא מגיעים?

ת: האוטו לא מגיע. המשאית של הבריטים. נשארו אותו הלילה עד למחרת בערב. העלו 46 איש על משאית. סגרו את הברזנט והמבריחים מודיעים – כל ילד שבוכה אנחנו זורקים אותו או יורים בו. היו שם תינוקות. כל אחת סגרה את הפה של התינוק שלה. אנחנו נוסעים ונוסעים. לילה, לא יודע לאן. הגענו לגבול אבל לא הלכנו דרך הכביש, ירדנו לשדה. הוא נסע דרך השדה והגיע לאשדות יעקב, עד הנהר.

ש: חציתם את הנהר?

ת: קודם באנו לשדה. לפני הנהר הוא זרק אותנו עם המשאית כי שם בנקודת הגבול הרגישו בנו. זרק אותנו. המשאית עשתה סיבוב חזרה כאילו היא לא יודעת כלום. אנחנו התחלנו ללכת ברגל אולי איזה רבע שעה, לא הרבה. חיכו לנו סירות על נהר הירדן.

ש: של מי? של אנשי הקיבוץ?

ת: של אנשי הקיבוץ, אשדות יעקב. העבירו אותנו. ספרו, שניים חסרים. אשה ונכד שלה. הכניסו אותנו לקיבוץ. מה היה אז האוכל? נתנו לנו ריבה ולחם וכוס תה. זה היה האוכל.

ש: באשדות יעקב?

ת: כן. אבל איפה האשה? שלחו שניים מהקיבוץ לחפש אותה. מצאו אותה למחרת בבוקר באיזה כפר ערבי שם. היא טעתה בדרך. אמרה – לא הספקתי לבוא אחריכם עם הנכד, אז הלכנו לכפר. קיבלו אותה יפה. אז אמרו – אנחנו מפחדים שתישארו כאן. קחו את הרגליים, תעלו לרכבת בצמח

ש: רכבת העמק. לקחתם את הרכבת מצמח?

ת: כן. עד אלרואי. כי בת אחותה של אמי היתה שם. באנו לאלרואי.

ש: אני יודע, לפי מה שבדקתי, בדרך כלל את כל היהודים היו מורידים באלרואי כדי שלא יעברו פה בצ'ק פוסט שלא יעשו להם ביקורת. אז היו מורידים אותם באלרואי והיו מעלים אותם לאוטובוס ...

ת: לא. הייתי נוסע כל יום ברכבת

ש: אתה במקרה כן כי אתה כבר ארצישראלי, אבל כל

ת: לא. כולם. היינו נוסעים ברכבת עם אמא שלי ועם האחים שלי, לא היו מדברים.

ש: לא היתה שום בעיה?

ת: באוטובוס מעט מאוד אני נסעתי אז, כי הרכבת היתה זולה.

ש: אז ירדתם בתחנה של אלרואי?

ת: באלרואי. הלכנו אל בת אחותה של אמא שלי, משפחת לוי. מרים לוי, ששון לוי. הם אמרו – אין פה עכשיו בית להשכיר לכם או משהו. ירדנו לחיפה לחפש איזה בית להשכיר. היה איך אומרים קטסטרופה.

אין בית

ש: היתה אז מצוקה של דיור?

ת: לא היה. לא היה. לא היה כמו היום שני חדרים או שלושה חדרים עם נוחיות. חיפשנו חדר שהנוחיות היתה בחוץ, המטבח היה בחוץ. בא בן אחותה של אמא שלי שהיה פה בשנת '36, אמר – אתם יודעים מה, אין בתים פה אבל אתם יכולים לישון תחת המדרגות. אמרתי לו – אבל איך נעמוד? אמר – לא צריך, רק לישון. ... בסוף, בקיצור, ראינו שזה לא עסק, חזרנו לאלרואי ומצאנו צריף. השקענו בצריף וגרנו שם. התחלתי לעבוד במחצבה.

ש: של אלרואי?

ת: של קילומטר 4.5 של אבן וסיד.

ש: זה ליד תל חנן שם?

ת: צ'ק פוסט. היום המחצבה סגורה. כל אנשי אלרואי עבדו שם. או בנשר, או שם. בחציבה. היו ממלאים קרוניות. היו מורידים את ההר בחומר נפץ. היו לנו סלי גומי, טוריה, היינו ממלאים. היו קרוניות על פסי רכבת. היומית שלנו היתה 13 קרוניות לשני אנשים. היינו מורידים את זה לפסי רכבת עד המכונה. מרימים למכונה שופכים את זה בפנים. המכונה היתה שוברת, עושה מזה חצץ בשביל הבניה. היית מביא את הקרונית היה נותן לך כמו היום שקל כזה.

ש: אישור.

ת: אישור שאתה הורדת אחד. התחלנו לעבוד שם.

ש: וחיייתם באלרואי?

ת: באלרואי. אמא שלי עבדה בכביסה בקרית עמל. היתה הולכת להסתובב בבתים. היתה עושה כביסה בידיים, כובסת היא היתה. גרנו באלרואי. בינתיים התחילה המלחמה.

ש: זאת אומרת כבר כמה שנים גרתם שם באלרואי.

ת: כן.

ש: בשלב הזה שאתם באלרואי, לא קיבלתם עזרה מהסוכנות?

ת: קיבלנו מזרן ומיטת ברזל. אחר כך לקחו כסף פי שניים מזה.

ש: ביקשו שתשלמו על זה?

ת: כן.

ש: מתי קיבלתם את המיטה הזו? כשהגעתם לאלרואי?

ת: כשהגענו הביאו לנו מזרן מקש, מיטה מברזל ושתי שמיכות של צבא.

ש: מי נתן לכם את זה?

ת: הסוכנות.

ש: מחיפה הגיעו אליכם לאלרואי?

ת: כן.

ש: הובילו אליכם במשאית?

ת: כן. זה מה שנתנו לנו.

ש: מי הודיע לסוכנות על זה שהגעתם?

ת: יצחק שלוח. אני באתי אליו.

ש: באת אליו והוא ארגן לכם את הדברים האלה?

ת: כן, כן. בינתיים פרצה המלחמה. אחי זכרונו לברכה, שמעתי שהוא מעשן, לא מעשן, ובדרך כלל המשפחה לא היתה מעשנת כמו שאני לא מעשן. נתתי לו מכות. מצאתי את קופסת הסיגריות עם הגפרורים על העץ. היו לנו אופניים. לקח את האופניים לחיפה, מכר את האופניים, הלך והתגייס לגדוד השלישי של הפלמ"ח. שלחו אותו לבאב אל-וואד, בדרך לירושלים.

ש: לליווי שיירות?

ת: כן, שהיו עולות לירושלים. הוא נפצע והיה בבית חולים בירושלים. אנחנו באלרואי היינו בשמירה. מול אלרואי היה שם את ההר, את הדרוזים והבדואים שהיו יורים. בסוף התגייסנו לצבא. הלכתי להתגייס.

גייסו את כולם, לא רק אותי. התגייסתי לחטיבת כרמלי, בני חיפה. אם עברת יש שם גדוד 22

ש: כן, כן, על הגשר, ראיתי.

ת: התגייסתי לצבא. לקחו אותי לקרית בנימין על יד קרית אתא. אז שפרעם שהיו דרוזים, באו והתקיפו את רמת יוחנן ואת שלושת הקיבוצים שם. הדפנו אותם שם. הדרוזים לא רצו לחזור ואז דיברו עם שיח' טריף ועם אבא חושי וכל אלה שיחזרו. אז הוא אמר לי

ש: שישחררו את מה שהם כבשו?

ת: לא כבשו. הם הגיעו עד נקודה מסויימת ושם הם נעצרו, רצו להיכנס לרמת יוחנן ומשם לקרית אתא, מקרית אתא להתחבר עם כל הכנופיות בחיפה. הוא אמר – ברגע שהם יחזרו להרי הדרוזים שם יגידו שהם לא גברים, נשים יקראו להם. אז תנו להם. והם איבדו שם 72 דרוזים ואיזה 100 פצועים

ש: בהתקפה

ת: היו כמה התקפות.

ש: הצלחתם להדוף אותם.

ת: כן, אבל היו לנו אבדות גם.

ש: כן אני יודע.

ת: משם עברנו דרך עכו, מג'ד אלכרום, עלינו דרך צפת

ש: חטיבת כרמלי, כולה.

ת: כן. דרך רבי שמעון [בר-יוחאי] עליו השלום ודרך צפת. מצפת הלכנו לגשר בנות יעקב שם הסורים כבשו את קיבוץ גדות.

ש: היתה שם מושבה גם שהם כבשו.

ת: לא. קיבוץ. אנחנו היינו במחניים ומשם היינו עושים את ההתקפות. הם הגיעו לירדא, משלט שעבר מיד ליד, הגיעו עד חולתה, לפרדס חורי. ההתקפות נהדפו אחת אחרי השניה. משם עלינו לחלסה, קרית שמונה ומחלסה הלכנו לדרך. אכלנו אותה שם. כשעלינו להרי נפתלי שם, למנרה, אנחנו היינו באותו יום במסע רגלי, אימונים, בצפת על ההר למעלה.

ש: אני מבין שלפני הצבא כבר התחתנת.

ת: התחתנתי באלרואי.

ש: עם מי?

ת: בת דוד שלי.

ש: גם כן קמישליית?

ת: כן.

ש: אתה קונה בית באלרואי?

ת: לא קונה בית. שוכר צריף. לא היו בתים. איזה בתים היו? צריפים. היה יורד גשם ואתה ישן בתוך הגשם.

ש: צריף ממה?

ת: מפח. אחרי המלחמה באים לאלרואי. אחרי כיבוש חיפה באים ומחפשים בתים. לקחתי חדר לאמא שלי וחדר בשבילי ברחוב אפגני.

ש: אני יודע שהערבים ברחו משם, הרבה מאוד פלשו ותפסו בתים. גם אתה תפסת בית?

ת: כן, כשפלשנו.

ש: למה לקחת רק חדר? למה לא דירה שלמה?

ת: כי גרתי בצריף וראיתי חדר, ראיתי אותו כארמון. יש כאלה שלקחו שלושה, ארבעה חדרים. אני לקחתי חדר בתוך חדר ואמא שלי חדר, המטבח היה בחוץ. לי גם היה המטבח בחוץ. ועוד משפחה שהיו לו ארבעה ילדים היו לו שני חדרים אבל בית השימוש היה לכל ארבע המשפחות בחצר.

ש: זה היה מבנה גדול? בית גדול?

ת: לא. המבנה היה בית של קומה אחת דוקא וחצר. עכשיו יש שם מגרש של משרד החינוך, של עיריית חיפה. בנו שם בית ספר ועשו את זה משרד החינוך.

ש: אז פלשתם, זה היה ב-48, נכון?

ת: 48'.

ש: פלשתם ונכנסתם לגור שם.

ת: כן, אבל אני הייתי בצבא. באתי לחופש ופלשנו.

ש: בחופש פלשת, כששמעת שהערבים ברחו?

ת: לא, אני הייתי בכיבוש חיפה, אבל המשכנו הלאה.

ש: הבנתי, אבל מה שחשוב לי זה לגבי המשפחה שלך. אתה אומר שלקחת את המשפחה, פלשתם...

ת: באתי לחופש מהצבא ואמרו שיש בתים, למה אני נשאר בצריף? אשתי אמרה למה, מה, מי, מו, מה. אז באנו וכל אחד פלש. כל אנשי קמישלי פלשו לאותם שני רחובות האלה, נוזהה ואפגני. היו שם איזה מאה משפחות.

ש: מאה משפחות קמישליות?

ת: כן.

ש: רחוב נוזהה, איפה זה?

ת: בהמשך של אפגני.

ש: כלפי מטה? יורד למטה?

ת: לא יורד למטה. ממשיך ישר. אתה עולה בעליה זה אפגני, אתה ממשיך עוד, יש שם אזור תעשייה כזה, נגרים וכל זה. שם הקמנו בית כנסת.

ש: בית כנסת של קמישלים?

ת: כתוב "עולי נציבין וקמישלי".

ש: עד היום הוא קיים?

ת: כן. יש שלט גדול על זה.

ש: איפה הוא ממוקם בדיוק?

ת: ברחוב נוזהה. היום לא קוראים לו נוזהה אלא הרב אוחנה.

ש: עד היום מתפללים בו קמישלים?

ת: יש שתי משפחות אולי.

ש: נשאר רק שתי משפחות?

ת: שתיים שלוש משפחות, היתר מרוקאים.

ש: אתה אומר ברחוב נוזהה

ת: ברחוב נוזהה ואפגני גרו איזה מאה משפחות מקמישלי.

ש: שבאו מאלרואי?

ת: הרוב באו מאלרואי. לא רק מאלרואי. גם עליה היתה והברחות. היו איזה מאה משפחות. אם היית רוצה לראות אותם ביום שבת, בגן מול העירייה היית רואה אותם כל יום שבת אחרי הצהריים, כבשו את הגן. כולם היו שם. כל מוצאי שבת, משעה שלוש או ארבע, היית יכול לראות את כל אנשי קמישלי שם.

ש: מנהג קבוע.

ת: כן.

ש: עד מתי נמשך המנהג הזה שככה בשבת אחרי הצהריים היו...

ת: עד סביבות שנות ה-60.

ש: למה זה נפסק?

ת: אנשים התחילו לעזוב, לחפש חיים יותר נוחים.

ש: חלק מהם עבר לקרית אתא?

ת: לא. קרית אתא לא היתה בראש אפילו. עברו כל מיני לרחוב הרצל ועברו לקרית שפרינצק

ש: אה, עברו לשכונות בחיפה.

ת: קרית אתא לא היתה קיימת בכלל בראש של אף אחד. אני "הקמתי" אותה.

ש: תיכף נגיע לשנות הששים. אז אתה אומר לי שב-48' עם הפלישה, הרבה מאוד מאנשי ...

ת: כל אלרואי כמעט התרוקנה ועברה לחיפה, בקיצור. נשארו רק הותיקים שהיו להם אדמות וצריפים שם.

ש: זאת אומרת שלפני זה אלרואי היתה עם הרבה מאוד משפחות מקמישלי.

ת: כולם כמעט. 99 אחוז. אולי שתי משפחות [לא]... אבל אלה שהיו גם כן היו משני דורות מנציבין. סבא של הסבא שלהם מנציבין

ש: המקור שלהם מנציבין. הבנתי. אתה אומר שהיו שם הרבה מאוד אנשים.

ת: קהילה גדולה היתה.

ש: כמה אנשים היו באלרואי?

ת: אני לא יכול לתת לך הערכה. הערכה גסה אני יכול להגיד לך. לפחות איזה ארבעים משפחות היו.

ש: כולל הותיקים?

ת: לא, חוץ מהותיקים. אלה שהשכירו שם בתים, צריפים.

ש: ארבעים משפחות בערך?

ת: כן. חלק היו בקרית עמל. בקיצור, באנו ופלשנו. אני השתחררתי מהצבא בחודש 11 שנת 49'. היה לי בית, היתה לי אשה, היה לי ילד. בכיבוש צפת הבאתי מזרן כי לא היה לילד איפה לישון. סחבתי מזרן מצפת עד חיפה. בחיי נפשי.

ש: מה אתה אומר?

ת: כן. מהמזרן הזה עשינו מזרן קטן עם שמיכה וכרית. גידלתי עליו חמישה ילדים, העברתי את זה לנכדים. זה היה מזרן מצמר משי.

ש: יפה.

ת: התחלתי לחפש עבודה – אין. כמו שאומרים המרוקאים "וואלו". אין עבודה. מה לעשות? החלטתי ללכת לנמל. דרך אגב, אז לפני קום המדינה עבדתי בנמל כמה זמן אבל הייתי ילד, פעם קיבלו אותי פעם לא. אז ידעתי מה זה נמל. הייתי הולך בבוקר היה אומר לי – אין עבודה, תבוא בשתיים. הלכתי בשתיים היה אומר לי לבוא בעשר בלילה. הולך בעשר אמר לי לבוא בשש. אבל התמדתי, הייתי עקשן. שנה שלמה. אם בחודש תפסתי יומיים או עשרה ימי עבודה לפעמים. היינו סוחבים שקים על הגב של מאה, מאה עשרים קילו.

ש: סבלות.

ת: היינו מורידים עצים מהדוברות למחסנים. סבלות. בשנת 51' קיבלו אותי לקביעות בנמל.

ש: כסבל?

ת: כסבל ואחר כך עברתי משם לכיבוי אש. עברתי קורס כיבוי אש ונהג אמבולנס. בנמל היה ביטוח.

ש: כן.

ת: בשנת 61', 62', אמרנו בואו נקים ארגון להצלת יהודי סוריה.

- ש: שפעל פה בחיפה?
- ת: בחיפה. הקמנו מתל-אביב, מירושלים ומחיפה.
- ש: זאת אומרת מכל הערים.
- ת: כן. התכנסנו
- ש: מי היה היוזם של הכינוס הזה?
- ת: האמת אני הייתי ויהודה פנחסי מירושלים ומשה כהן, מואיז, מכפר סבא.
- ש: אתם הייתם שלושת...
- ת: אני הייתי יושב ראש הוועד בחיפה, יהודה פנחסי היה יושב ראש הוועד של ירושלים ומואיז כהן גם הוא יכול לספר לך הרבה.
- ש: הוא היה בכפר סבא?
- ת: כפר סבא.
- ש: זה היה ארגון של הקמישלים?
- ת: רק קמישלים.
- ש: אני מבין שזו פעם ראשונה שהוקם ארגון של קמישלים בארץ, נכון?
- ת: כן. "ועד העדה של יהודי קמישלי ונציבין".
- ש: ככה קראתם לו.
- ת: יש לי גם תעודות
- ש: אחר כך אני ארצה לראות את זה.
- ת: יש לי את זה, אני צריך לחפש את זה. אז הגיעו אלינו שמועות שתפסו יהודים ושמנו אותם במאזה, דמשק, מתחת להר, ולא יודעים איפה הם. התחלנו ללחוץ על הסוכנות.
- ש: על מי בסוכנות לחצתם?
- ת: ברוך דובדבני ושרגאי, יושב ראש הסוכנות היהודית בירושלים.
- ש: הייתם נפגשים...
- ת: נפגשנו איתם בירושלים. פעם שרגאי וברוך דובדבני זרקו אותי.
- ש: למה?
- ת: כי אמרתי שאם יקרה ליהודי אחד משהו דמו יהיה בראשכם. אז הוא אמר שאני מוציא עלילה כאילו שהם יגרמו לזה. אמרתי לו – רק כסף אצלכם. תשקיעו כסף. המבריה מקבל 500 לירות סוריות, בוא נעשה את זה 700. אמר שאין תקציב. אמרתי – מה זה, הצלת חיי אדם. אין דבר כזה, לא יכול להיות.
- ש: מתי התחלתם להיפגש איתם?
- ת: משנת 62'. אני הייתי יושב ראש הוועד והיו לנו פה עוד שניים מחיפה – דוד כהן זכרוננו לברכה ומיכאל שאמו שגם הוא נפטר. אנחנו היינו שלושה מחיפה, היו שלושה מירושלים, ושלושה מכפר סבא, רעננה וכל האזור הזה.
- ש: דרך אגב, שם בכפר סבא ורעננה היו קמישלים?

ת: ותיקים היו איזה שלוש, ארבע משפחות. אחר כך בעליה הגיעו עוד איזה עשרים משפחות לכפר סבא ורעננה. חיים שם היום.

ש: אבל אתה אמרת לי שכשהקמתם את הוועד היו שלושה מחיפה, שלושה מירושלים ושלושה מכפר סבא. אז לפי מה שאני מבין בכפר סבא כבר היתה קהילה.

ת: היתה קהילה אבל לא גדולה. הגדולות ביותר היו חיפה וירושלים. אז התחלנו ללחוץ על הסוכנות כל שבוע.

ש: כל שבוע הייתם נוסעים

ת: כמעט כל שבוע. אני לא אומר לך [כל שבוע], כמעט כל שבוע

ש: באיזה שנה זה היה?

ת: ב-62' זה התחיל, עד 67'. לחץ בלתי פוסק. קיימנו הפגנות בצרפת ואנגליה למען יהודי סוריה, שמענים אותם ותפסו אנשים ללא עוול ושנה, שנתיים לא ידענו איפה הם. לחצנו שיגדילו את התקציב למבריחים. המבריחים היו באים או לאיסכנדרון אצל שמוש, או לגורג'י בנציבין. היינו צריכים שישלחו כסף כי לאנשים אין מה לאכול. אמרו – טוב, נשלח לאלהו בוגן.

ש: מי זה?

ת: הוא היה בוועד של קמישלי.

ש: הוא היה כאילו המוכתאר של יהודי קמישלי?

ת: לא היה מוכתאר. מה זה מוכתאר שם? כל בן אדם שהיה קצת עשיר היו שמים אותו, היה נאמן. שאלו אותנו בסוכנות למי אנחנו רוצים לשלוח. אמרנו תשלחו לאלו בוגן, אליהו בוגן, והוא יחלק את זה לאנשים. הכסף היה מגיע דרך הג'וינט כביכול.

ש: אני הבנתי שהסוכנות שלחה לג'וינט, והג'וינט העביר לאיפה?

ת: לסוריה דרך הבנק ומהבנק אליו הביתה, זאת אומרת היה הולך ולוקח. מי שהיה שולח את הבן שלו לתלמוד תורה הוא היה נותן לו עשר לירות, חמש לירות.

ש: שולח אותו לתלמוד תורה בחלב?

ת: בחלב היה הכי הרבה, שעל כל ילד היה מקבל עשר לירות. או שבחורה רוצה להתחתן אז לתת לה כסף, או בחור שרוצה להתחתן. היו משפחות שלא היה להן עבודה, היה עליהן חרם. אסור היה להן לעבוד. אסור היה לצאת מהעיר בחלב או בקמישלי, רק בתוך העיר. כל לילה היו באים וסופרים אותם בתוך הבתים, מי חסר ומי לא חסר. היו הרבה עינויים אז. פה אנחנו לחצנו שיספקו מבחינה חומרית, כספית.

ש: אז אתה אומר לי שהמסלול היה כזה – מהסוכנות פה או מ'המוסד' למעשה...

ת: לא. לא רצו לתת לנו להיפגש איתם, עם המוסד, אלא דרך שרגאי, יושב ראש הסוכנות. ברוך דובדבני היה אחראי על מחלקת העליה ושרגאי היה יושב ראש הסוכנות היהודית של ארץ-ישראל, בארץ. יושב ראש הסוכנות.

ש: הבנתי. דרך שני האנשים האלה שלחו את הכסף לאן, לג'וינט?

ת: לא. מה זה ... דרך משרד מחלקת העלייה, כי הג'וינט תמך ביהודים הרי, הג'וינט הביא את הכסף, לא הסוכנות הביאה.

ש: אה, הג'וינט הביא את הכסף?

ת: כן. הסוכנות לחצה על הג'וינט והם שלחו את הכסף. לשלוח כסף לסוריה זה היה בלתי-לגאלי, אסור. אם הסוכנות תשלח זה ציונות, אבל הג'וינט זה כללי, לכל האנשים. אז הג'וינט שלח כסף, הם שלחו את זה לאלו בוגן ואלו בוגן התחיל לחלק כסף.

ש: דרך הבנק בסוריה?

ת: כן. קודם כל עברו הדולרים לבנק והם קיבלו כסף סורי. התחילו לחלק את זה והתחילה שם מלחמת אחים. אתה יודע מה זה. [אומרים -] הוא גונב את זה, למשפחה שלו הוא נותן יותר כסף, לאח שלו הוא נותן ולזה. אז אמרו, אתה יודע מה...

ש: התחילו מריבות?

ת: מריבות.

ש: איך אתה יודע על זה?

ת: היינו מקבלים דוחות. אלה שהיו מבריחים, שהיו באים.

ש: הייתם מקבלים דוחות? היו מספרים לכם?

ת: בטח. אנחנו לפי הדוחות הלכנו והעברנו לסוכנות מה שקורה שם. אז אמרו – טוב, נעביר את זה לפרג'יו צמח.

ש: זה הספר מנתניה?

ת: בית צמח. אלחלאק קראו להם. אבא שלו היה מוכתאר אחר כך. צמח אלחלאק זה הבן שלו. חלאק זה ספר בערבית. פרג'יו צמח היה מעשרת האנשים העשירים. אז הוא קיבל את זה. פרג' צמח.

ש: מה שם המשפחה פה?

ת: גם כן צמח. הם רובם בירושלים. הוא נפטר בירושלים אחר כך.

ש: אז העבירו אליו את הכסף.

ת: אחר כך אמרו – לא, הוא גם גונב, גם נותן למשפחה שלו. תעבירו את זה לפרג' מורדך. פרג' צמח ופרג' מורדך היו כמו אחים. חברים אבל כמו אחים. אז התחיל אחד נגד השני. בקיצור, התחלנו להעביר את הכספים מאחד לשני ולכולם היו טענות למה זה נותן וזה לא נותן. התחילו בינתיים לעבור מקמישלי לחלב. הכסף היה מגיע ליום-טוב בחלב. הוא היה ראש הקהילה והיה מחלק את הכסף גם לאנשי חלב וגם לאנשי קמישלי. אם היו צריכים כסף לתרופות, לרופא, לחתן יתומה, לחתן אדם שאין לו כסף, לקנות להם בגדים לחגים, לתת ... פסח. היה מחלק. אז היו שני מקומות – אלה שהיו בחלב היו מקבלים ואלה שהיו בקמישלי היו מקבלים.

ש: גם תלמוד תורה לילדים שהיו הולכים ללמוד?

ת: עשר לירות לכל תלמוד תורה. אז אנשים התחילו לשלוח. כל ילד היה מקבל עשר לירות.

ש: המשפחות גם היו מקבלות סיוע?

ת: בהתחלה קיבלו עשר לירות למשפחה לחודש. העלנו את זה לעשרים, אחר כך שלושים, אחר כך חמישים לירות. לפי התקציב שהיה, שהיינו מצליחים לקבל מהסוכנות פה.

ש: מהג'וינט.

ת: אנחנו את הג'וינט לא הכרנו, הכרנו את הסוכנות. הסוכנות אמרה שהיא לא יכולה לשלוח, רק הג'וינט יכול לשלוח, אתה מבין? זה מסביב הכל הולך. הגדלנו גם למבריחים. היו מקבלים על כל אדם 500 לירות סוריות, אנחנו הגדלנו את זה ל-700, ל-1000, שיזרזו לעלות אנשים.

ש: רציתם לזרז את העליה מקמישלי.

ת: כן, וגם מחלב, כי כל קמישלי כמעט התרוקנה, הלכה לחלב כי בחלב האמינו ביום-טוב שהוא יתן להם כסף לקיום יותר מאנשי קמישלי. לכן נהרו לחלב.

ש: הנהירה הזו אתה אומר היא בשנות הששים?

ת: לא, התחילה לפני הששים. אנחנו התחלנו את הטיפול בזה בשנות הששים הראשונות. אז התחילו להגיע העולים לארץ [והיה צריך] לטפל בהם. עשיתי סיכום עם הסוכנות שאין להענות לכל אחד שיבוא ויגיש דרישות. [לגבי] כל בן אדם אני אגיד איפה לתת, לא לתת, מה לתת, כסף וזה. אם אני לא בא, לא מקבלים. ככה היה ההסכם.

ש: זו נקודה מעניינת שאתה הארגון שלכם, שאתה בעצם היית היוזם שלו, עשה הסכם עם הסוכנות, עם שרגאי

ת: לא. שרגאי זה ירושלים. בשביל סוריה זה היה. פה בסוכנות בחיפה [עשינו ההסכם].

ש: עם מי בחיפה ...

ת: אני לא יכול לזכור. היו כמה. היו שניים. אחד היה סורי דמשקאי

ש: מי? מנצור שלמה, סלים?

ת: אמת. ימח שמו.

ש: למה אמרת את זה?

ת: כי הוא היה שונא אנשי קמישלי.

ש: למי הוא עזר רק?

ת: לדמשקאים הוא עזר יותר ולי תמיד היה ריב איתו, מלחמות.

ש: הוא היה איש סוכנות?

ת: הוא היה איש סוכנות שעבד בסוכנות. אז רצינו לשלוח את יהודה פנחסי לתורכיה ולהביא לנו ידיעות מה קורה שם. הוא התנגד לזה. אבל בסוף שלחנו את יהודה פנחסי לשם.

ש: מטעם מי, הסוכנות?

ת: הסוכנות, אבל בלחץ

ש: שלכם.

ת: כן, שיהיה נציג שלנו שם שיראה מה קורה שם.

ש: בתורכיה? אתה מדבר על אדנה?

ת: כן.

ש: כמה זמן הוא היה באדנה?

ת: הלך לחודש. לא נתנו תקציב.

ש: מי לא נתן תקציב?

ת: הסוכנות.

ש: הסוכנות לא נתנה תקציב לשהייה שלו שם יותר?

ת: כן.

ש: התפקיד שלו שם היה...

ת: לדווח לנו מה קורה שם.

ש: לקבל מידע.

ת: היו מביאים לו מידע והוא היה צריך לדווח מה קורה בקמישלי, מה המצב הכלכלי שלהם שהיה הכי ירוד. באנו לסוכנות, את המשפחה הראשונה שלחנו לקרית אתא.

ש: מי זו היתה המשפחה הראשונה? מתי היא הגיעה?

ת: משה מירו, בשנת '62.

ש: למה שלחת דוקא אותם לקרית אתא?

ת: כי הוא רצה, היתה לו משפחה בחיפה, בחיפה אי אפשר לקבל דיור, אז שיהיה קרוב.

ש: לפי מה שאני מבין ממך זו המשפחה הראשונה הקמישליית שהתיישבה בקרית אתא?

ת: בדיוק. בצריף. היו שם צריפים לעולים. אז הגיעה עוד משפחה. הוא בא להתחנן אלי כל יום הביתה – אני לבד, משעמם לי, לא יודע לדבר עברית, תשלח לי עוד משפחה. אז שלחתי עוד משפחה ועוד משפחה, ואחד קשור בשני, זה בן-אחיו, זה בן-אחותו וזה גיסו ואלה היו חברים ואלה היו שכנים. שלחתי לקרית בנימין, אז הוא אומר – לא, בן דודי בקרית אתא. אמרתי לו – מה המרחק בין קרית בנימין לקרית אתא? זה שייך לקרית אתא. – לא, אני רוצה להיות בצריף שם על ידו.

ש: כן.

ת: שלחתי גם לטבעון.

ש: אתה מתכוון לאלרואי?

ת: לא, טבעון.

ש: קרית עמל?

ת: לא, טבעון.

ש: טבעון ממש. כמה משפחות?

ת: ארבע משפחות היו. גם אלה רצו לקרית אתא. אחר כך מקרית בנימין רצו בקרית אתא. אז התחיל הריכוז לאט לאט. אלה שבאו אז רצו לירושלים. היו משפחות שהיו להם משפחות ותיקות בירושלים. היו שהלכו לכפר סבא למשפחות. ככה הריכוזים נהיו קרית אתא, ירושלים, רעננה וכפר סבא.

ש: אני מבין שהריכוז הכי גדול היה בעצם בירושלים.

ת: הריכוז הכי גדול, הותיקים הכי הרבה שם

ש: לא, אני מדבר מהעולים החדשים של שנות הששים. איפה התרכזו הכי הרבה?

ת: הכי הרבה בקרית אתא.

ש: בקרית אתא דוקא? כמה משפחות בסופו של דבר הצטברו? כמה הצלחת לכנס

ת: זה לא הלך ככה. זה הלך קרית אתא וחיפה גם. זאת אומרת היו אנשים שבאו וקיבלו מענקים והלכו לקחת דירות בדמי מפתח ברחוב אפגני, ברחוב נוזהה, איזה שלושים ארבעים משפחות. יש כאלה שעברו לירושלים ...

ש: איזו שכונה בירושלים?

ת: עברו לזכרון יוסף בהתחלה ומזכרון יוסף סידרתי [להם] בקטמון, אז הקימו בתי כנסת שם על שם רבי יהודה גם כן. היום הריכוז הגדול זה בקטמון. אחר כך עברו לגילה. אתה יודע, העם היהודי הוא נודד הרי. ככה זה הלך.

ש: זה לגבי דיור. מה לגבי פרנסה? איך הם התארגנו?

ת: פרנסה, הייתי מסדר להם עבודות.

ש: איך?

ת: חלק הלכו לרכבת. עד היום יש כאלה שעובדים ברכבת, יש שיצאו לפנסיה. עבדו בבתי זיקוק, יש כאלה עד היום. חלק הלכו ל'וולקן', חלק הלכו ל'פניציה', חלק הלכו ל'כימיקלים' ...

ש: ... 'אתא'? בבית חרושת 'אתא' היו הרבה?

ת: ב'אתא' היו איזה חמישים איש, יותר.

ש: חמישים קמישלים? עבדו שם כפועלים פשוטים אני מבין?

ת: כן. אבל היו מבסוטים עד שסגרו את זה. אחר כך כל אחד התפזר. אחרי שפיטרו אותם נתנו להם פיצויים. חלק היו מוכרים ירקות, חלק עבדו במפעלים. אני עבדתי איתם עד '67, בוא נגיד. נמאס לי כי אני נפלתי מבחינה כלכלית.

ש: מה זאת אומרת? היתה לך עבודה בנמל.

ת: אבל מבחינה כלכלית אני נפלתי. אני יכול להישבע עד היום, אצלי היו בבית כל יום עשרה או עשרים איש, היו באים, דופקים לי על הדלת, ישנים אצלי בתוך הבית. היו לי שני חדרים.

ש: איפה גרת אז?

ת: ברחוב השומר.

ש: עברת לרחוב השומר?

ת: מאפגני. קניתי בית חדש ברחוב השומר. [ביקשו ממני -] תלך לזקנה הזו לתת לה עשר לירות, לזקנה הזו עשרים לירות. אתה יודע, כמו שהיום ביטוח לאומי. אז לא היה ביטוח לאומי.

ש: נתת תרומות מכסף?

ת: לא. דרך הסוכנות, לא מכספי. מכספי הייתי נותן להם אוכל. היתה לי חנות, קניתי אז חנות ברחוב השומר. לא היה לי כסף להחזיר לחנות מכולת שהיתה לידי. נתתי לו את החנות תמורת הכסף, תמורת החוב. לנסוע לירושלים, היינו גובים מכל אחד לירה, היה עושה לנו בעיה. בשביל נסיעות, הוצאות.

ש: ממי הייתם גובים?

ת: מהעדה.

ש: בשביל כל ההוצאות האלה?

ת: כן. היו עושים בעיות ולא היה מספיק, כי היינו נוסעים הרבה לירושלים. היו הרבה בעיות עם כל הבעיות האלה. אבל באוכל בבית לא הייתי מגיש חשבון או משהו. אז היו באים ומידפקים לי על הדלת יום יום. לא היתה לי מנוחה לא יום ולא לילה. בא בן דודה שלי, הוא והבן שלו. הוא מליונר, אתה יודע מה זה? הוא בא, עשה עצמו שאין לו. בסוף הוא שלח את הכסף בבגאז' והוא בא בפספורט.

ש: איך?

ת: בשנת '65 נתנו למשפחות.

ש: אה, היתה תקופה מסויימת שנתנו

ת: נתנו דרכונים. לא לכולם, אבל הוא דרך שוחד. אז טיפש, במקום להביא דולרים, הלך ופרט את כל הכסף שלו ל[כסף] תורכי. הביא מליונים בכסף תורכי וחיכה שהכסף שלו יגיע. אז הוא גר אצלי חודש ימים. בוא תפנה שלושה אנשים, אתה מבין? עד שהגיע הכסף שלו. הלכתי והשכרתי לו חדר, היה גר איתו. באה בת דוד שלי, נשארה אצלי חודש. בת דוד שלי השניה חודש. ואני מתפרנס רק ממשכורת.

ש: ועם משפחה ועם ילדים.

ת: הייתי עם חמישה ילדים. נפלתי מבחינה כלכלית. ראיתי שזה לא עסק. אמרתי שאני מתפטר.

ש: מתפטר ממה? מהוועד?

ת: מהוועד. ... אסיפה וכולם יד אחת – אתה לא מתפטר. מכירים אותך בסוכנות וזה, אתה לא יכול להתפטר.

ש: יש לי שאלה עקרונית אליך – אתה עובד עם הסוכנות. אתה מגיע אליהם כראש ועד הקמישלים בחיפה. הם נתנו לך את הזכות להחליט איפה לשים את זה, זאת אומרת אתה היית ממונה על העדה הקמישלית?

ת: רק על הקמישלים.

ש: לא כעובד סוכנות, כמתנדב?

ת: כמתנדב בלי כסף, בלי משכורת, בלי כלום.

ש: אבל הם הקשיבו למה שאתה אומר, למה שאתה קובע?

ת: נכון. למה עשינו את זה? בזמנו היו מרוקאים באים וכל יום היו מכות והפגנות בסוכנות. יום יום היו הפגנות לפני הסוכנות ליד הנמל. היו שורפים את המשרדים שם ומכות. אז אמרנו – אדוני, אנחנו לא רוצים להיות כמו המרוקאים, רוצים להיות יותר תרבותיים כביכול. בוא נקים בן אדם שיטפל בהם ויהיה בקשר איתכם. לא נבוא עשרה אנשים פה שיתחילו אחר כך לצעוק וכל הדברים האלה. אני בא ואומר לכם תסדרו לי את זה, תסדרו לי את זה, ואז לא תראו בן אדם אחד פה. אז הוא אמר – יפה מאוד, יהיו לנו פחות בעיות.

ש: מי זה הוא?

ת: אני הייתי.

ש: כן, אבל עם מי עשית את ההסכם הזה בסוכנות?

ת: עם שלמה מנצור ועם, איך קראו לו, גם כן שלמה אבל שם המשפחה שלו ברח לי.

ש: מה הוא היה?

ת: הוא היה גם כן עובד בענייני קליטה.

ש: סורי הוא היה?

ת: לא, אשכנזי הוא היה.

ש: אה, אשכנזי.

ת: אז היה להם נוח. בן אדם אחד מטפל, לוקח על האחריות שלו. יש צרכים של כספים ועניין של דיור לעבור מפה לירושלים, מפה לרעננה, מחיפה לקרית אתא, ומקרית אתא לעבור, סתם אני אומר כל מיני זה.

ש: כן, כן. מה הם היו מקבלים כשהם היו מגיעים? מה היה מגיע להם מהסוכנות?

ת: אתה יודע מה? הסוכנות, תסלח לי בביטוי, אני לא רוצה ...

ש: אז תגיד ...

ת: הם נבלות גדולות. אנחנו היינו תמימים. היה מגיע להם הכל. מה היו נותנים להם? בפעם הראשונה שלושם לירות

ש: לכל איש?

ת: למשפחה. אחר כך התחילו לתת חמישים לירות, הגיעו למאתיים לירות

ש: לכמה זמן?

ת: זה סידור ראשוני. אבל היה מגיע להם דברי חשמל ואנחנו לא ידענו

ש: בהנחה, בלי מכס.

ת: בלי מכס וכל זה. אמרנו להם – אנשים באו בלי בגדים, בלי נעלים. אז הוא, לא שלמה מנצור, היה את זה מהסוכנות, שלמה האשכנזי, היה נבלה גדולה, שונא ישראל היה. אמר – אתה יודע מה, יש לנו ליד 'רפא"ל' שם, בכורדאני, מחסנים של עולים.

ש: "מחסני ערובה לעולה".

ת: נכון. אנשים שצריכים לבוא נגיד מאורוגוואי או מאמריקה או מאנגליה, וזה כבר שנה שנתיים לא עלו לארץ, אז בוא נחלק להם. אמרתי – תחלקו להם. גם אלה עולים. אז התחלתי לקבל פתקים מהסוכנות, ונתתי לכל אחד מהם פתק – אתה הולך לקחת לך חבילה. מה שיש בפנים, אתה לא יכול להגיד, זה יכול לצאת לו מליון דולר, אני סתם אומר, וזה יכול לצאת לו מכונת כביסה או מקרר.

ש: הערך של החבילה?

ת: מה שיש בפנים, סגור.

ש: אלה היו ארגזים, בלי ...

ת: ארגזים היו. או היו "באלות" כאלה.

ש: חבילות.

ת: חבילות. במקרה בת דודה שלי יצא לה מכונת כביסה. במקרה. אני לא הייתי שם, שלחתי מישהו, אני חושב שאשתי. היא הלכה איתם עם עשרה פתקים כי לא, רצייתי לשלוח עשרים או שלושים. אמרו לה – יש פה מאתיים אלף חבילות, ליפטים. אלה היו ארגזים, לא ליפטים כמו היום.

ש: ארגזים קטנים יותר.

ת: גדולים, קטנים.

ש: מטר על מטר? שני מטר על שני מטר?

ת: שני מטר, שלושה מטר, מטר וחצי. תבחרו לכם מה שיש בפנים ותקחו. במקרה בת דודה שלי יצא לה מכונת כביסה [אז אמרו -] אה, בת דודה שלו, הוא ידע שיש מכונה. אבל לא הייתי שם, נשבעתי להם. לא הייתי שם. או שהייתי מסדר לה עוד עשר לירות, לא רק לה. אז היום סידרתי. [אמרו -] אה, זו בת דודה שלו, אלה שכנים שלו, זה קרוב שלו, סידר להם את זה וזה.

ש: הבנתי.

ת: ככה זה היה. נמאס לי.

ש: התחילו לרנן כאילו אתה...

ת: התחילו לרכל אחד על השני וכל זה. למשל בא הבן דוד שלי, אמר – שמע, סדר לי בירושלים. סידרתי לו. בא [אחד] לא בן דוד שלי, גם סידרתי לו. בא אחד – אני רוצה ברעננה. אז נסעתי וסידרתי לו ברעננה.

ש: נסעת עד לרעננה?

ת: לא. זה דרך הסוכנות, דרך ירושלים. זה לא הולך ככה. אתה צריך לעבור שבעה מדורי גהנום על מנת להסדיר משפחה או שתיים, לתת להם העברה. או לתת מצריף לדיור קבע. היה צריך לעבור שבעה מדורי גיהנום. אבל אני הייתי מקצר את...

ש: את ההליכים. בוא נחזור לשאלה המקורית. מה היה מגיע לעולה שהיה מגיע מקמישלי? אמרת לי סידור ראשון. נתנו לכל ראש, לכל נפש?

ת: עשר לירות.

ש: לכל נפש?

ת: כן.

ש: מה עוד?

ת: שום דבר. מיטה, מזרן ושתי שמיכות.

ש: זה מה שהיו נותנים?

ת: זה מה שהיו נותנים.

ש: היו מחתימים אותם על זה אני מבין.

ת: נכון.

ש: לאחר מכן היו ...

ת: שילמו על זה באבי אביהם. פי עשרים ממה שהיה הערך שלהם בסוף.

ש: באמצעות תלושים, לא? איך קראו לזה? איך הם שילמו את זה חזרה?

ת: בכסף. אחר כך מי שלא שילם עשו לו עיקול על המשכורת או על הבית. היה בנק "עידוד" למשל. הייתי הולך לקחת להם הלוואות בלי ריבית. הייתי אומר בבנק עידוד – תן לזה חמישים לירות או עשרים לירות.

ש: לפי מה קבעת?

ת: הוא הלך ולקח דירה בדמי מפתח במאה לירות. יש לו חמישים לירות, אז חסר לו חמישים לירות.

ש: ככה ליווית כל משפחה?

ת: כן. לפי גודל המשפחה.

ש: אבל חוץ ממך היה ועד פה, נכון?

ת: כן.

ש: האנשים האחרים בוועד לא עשו את הפעולות האלה?

ת: לא כמוני.

ש: אבל גם כן קצת.

ת: עזרו רק בירושלים אני אומר לך, כשהיינו נוסעים. אבל פה בחיפה, גם הייתי נוסע לירושלים וגם פה.

ש: אז הם קיבלו סידור ראשון, מזרן, מיטה ושתי שמיכות. מה עוד היה מגיע להם?

ת: היה מגיע להם כמו לכל עולה, אבל לא ידענו את זה. עד היום אומרים. שבוע שעבר היינו בטיול עם כל העדה. אמרו לי – אתה "סידרת" אותנו שכל העולים קיבלו ואנחנו לא קיבלנו כלום. או שהיה "משען" של ההסתדרות. הייתי הולך, היו נותנים לכל משפחה עשר לירות. אז הייתי הולך ולוקח לכל משפחה עשר לירות גם.

ש: חוץ מהסוכנות?

ת: כן. עשר לירות מ"משען".

ש: והם היו מיד נרשמים כחברי הסתדרות?

ת: כן, והיו מקבלים עשר לירות, תרומה של ההסתדרות.

ש: כן.

ת: עד '67 ... שאז ברחתי מרחוב השומר, קניתי בית ברוממה בכרמל ואז היו לי פחות אנשים. לא יכולתי לעמוד בלחץ של העליה. מה עשו? היו באים אליך הביתה. לספק רק קפה ותה, ולזה ארוחת בוקר, ולזה ארוחת ערב. לא היתה לנו מנוחה והיה לנו בית קטן, חמישה ילדים. היינו משכיבים אותם ברצפה, כל לילה, ארבעה, חמישה, ששה אנשים. באים מקרית אתא, באים מטבעון, באים מאלרואי ולא חוזרים. נשארים לך. [אומרים -] "בינאם ענדכו אללילה", נישן אצלכם הלילה. אז להגיד להם לא? אז היו ישנים. לא עמדתי בלחץ הזה אז עברתי דירה. עברתי את כל מדורי הגהנום והתפטרתי וגמרנו. למעשה לא התפטרתי אלא הפסקתי לעבוד

ש: בפעילות הזו.

ת: בפעילות הזו, כן. אני רשום עד היום כראש הוועד של חיפה.

ש: מ-67' היתה לך עוד פעילות שקשורה בקליטה של עולים?

ת: לא. אני לא אשקר.

ש: לא היתה?

ת: היה לי פה ושם משפחה או דברים כאלה. היו איזה שלוש ארבע משפחות שאני דאגתי להם שיעברו לירושלים, מה שהם רצו, אבל

ש: ומה עם הארגון? הארגון לא היה פעיל יותר?

ת: לא. אני לא רציתי לפעול יותר. אני התעייפתי.

ש: אבל חוץ ממך הארגון המשיך לפעול?

ת: התחיל דרך בית הכנסת.

ש: כל הפעילות עברה לבית הכנסת של...

ת: ברחוב נוזהה, של עולי סוריה ונציבין.

ש: מה בית הכנסת באמת, מי שם היה האיש שעוזר

ת: לא היה עוזר.

ש: אז מה?

ת: למה התפטרתי? בוא אני אגיד לך למה התפטרתי. אני רציתי להקים קרן עזרה לאוניברסיטאות ותיכון וכל זה.

ש: לקבלת מלגות?

ת: מלגות, כן. אמרתי – בואו נעשה קרן, כל אחד יתן חצי לירה, לירה לחודש. אתה הולך עם הבן שלך ברחוב הוא מוציא חצי לירה. נבקש עזרה דרך הסוכנות שיתנו ...

ש: אנחנו עוסקים עכשיו בענין של המעורבות הפוליטית או ניצול אנשי פוליטיקה את העדה לצורך בחירות, לצורך פוליטי. ספר לי קצת על זה. מי היה שם האיש המרכזי?

ת: היו מאורעות ואדי סליב.

ש: מתי זה היה, '58 משהו כזה?

ת: בערך. לא זוכר בדיוק. מאורעות ואדי סליב.

ש: תגיד לי באמת בקשר לזה אני רציתי לשאול אותך, טוב שאתה עכשיו מעלה את זה, במאורעות האלה היו גם אנשים סורים, קמישלים שהשתתפו בהם?

ת: אז אני רוצה להגיע לזה.

ש: אוקיי.

ת: התחילו את זה המרוקאים וכל אנשי אפגני, נוזהה והשומר רצו להשתתף. זה הרי קרוב לוואדי סליב. אז אני כינסתי אותם כי הגעתי להסכם עם ההסתדרות שלא ישתתפו.

ש: ההפגנות נמשכו הרבה זמן?

ת: המרוקאים המשיכו אותן.

ש: כמה זמן זה נמשך פחות או יותר?

ת: איזה שלושה ימים. עלו להדר ושרפו את החנויות ועשו את כל זה.

ש: זה היה שלושה ימים רצופים?

ת: כן. אבל אנחנו העדה לא השתתפנו.

ש: אתה כינסת את כולם? איפה כינסת אותם?

ת: בבית הכנסת.

ש: בית הכנסת שלכם?

ת: כן. היינו מקבלים שוחד פוליטי.

ש: זו נקודה מאוד מעניינת. אתה אומר לי שאתה קראת לכל הגברים, לכל ראשי המשפחה

ת: גם נשים.

ש: גם נשים, לבית הכנסת

ת: אמרתי – חבר'ה אנחנו לא נהיה נחותים, זאת אומרת [לא נתנהג] בצורה שהם מתנהגים. אנחנו נצא מהמשחק הזה. תמורת זה נבנה לנו בית כנסת, זה שווה לנו הרבה.

ש: זה לפני המאורעות או אחרי?

ת: בתוך המאורעות, אבל התחילו

ש: היתה תסיסה.

ת: תסיסה. בא משה שחל, הוא היה אחראי על המועדון בואדי סליב מטעם ההסתדרות. היה בא, בוכה, אומר – תראה איזו אפליה אבא חושי עושה. אחר כך משה שחל היה בא אלי הביתה עם יוסף בלומשטיין סגן ראש העיר, אוכלים, שותים, היה נח אצלי בבית. אני אגיד לו בפנים שלו. אבא חושי היה בא אלי, חנה חושי היתה באה. אז סיכמנו שיבנו לנו את בית הכנסת וניתן להם חדר בחצר שיקימו כאן לבני העדה גן ילדים אבל ללא תמורה. אנחנו לא נגבה מהם שכר דירה כי הם לא יגבו כסף.

ש: מי לא יגבה שכר דירה?

ת: ארגון אמהות עובדות. המבנה שייך לעמידר, בית הכנסת לא משלם כסף, אבל היה לנו חדר גדול וחצר גדולה ומטבח בחצר ובית שימוש, אז הגעתי להסכם עם חנה חושי, אשתו של ראש העיר

ש: היא היתה אחראית על ארגון אמהות עובדות?

ת: כן, היא היתה יושבת ראש ארגון אמהות עובדות. [סיכמנו] שאני אתן לה חדר בחצר, היא תקים גן ילדים לבני העדה ואם ישאר מקום [אז] לעוד אנשים. בתמורה יבנו את בית הכנסת והם לא ישלמו לא חשמל ולא מים ולא שכר דירה ולא יגבו מהילדים כסף. היא פתחה גן למופת, היתה להם חצר טובה ונוחיות ומטבחון קטן, הכל. ההסכם היה לפני שבנו. אחרי שבנו את בית הכנסת נתנו להם את החצר לחמש שנים.

ש: מה שאני מבין זה שאת כל זה השגת בענין הזה של אותה אסיפה במאורעות של ואדי סליב.

ת: כן. כי אנחנו לא השתתפנו בזה.

ש: למה היה חשוב להסתדרות שאתם לא תשתתפו?

ת: שלא יהיה יותר כוח.

ש: לאנשי ההפגנה?

ת: לאנשי ההפגנה. שלא יהיה יותר כוח. מספיק היה אנשי ואדי סליב. היה את המרוקאים וגם הרומנים גרו. אני חושב שכל זה היה בצדק.

ש: כשאתה אומר שזה היה בצדק למה אתה מתכוון? ההפגנות שלהם היו בצדק?

ת: אני הייתי איתם אבל אנחנו לא רצינו להיות מעורבים בזה. לא הלכנו כי אתה יודע, יד רוחצת יד. היו עוזרים לנו בטיוולים, בגדים, נעליים, קמחא דפסחא, בנו לנו את בית הכנסת

ש: אנשי ההסתדרות?

ת: כן. משה שחל בא התחיל לבכות לי בבית. הוא היה אחראי על המועדון שפתחו ליד שדרות בן-גוריון, קוראים לזה היום, ליד איפה שאגד הישן היה. אחר כך פתחו עוד מועדון פה בחליסה אז הוא היה. אחר כך אבא חושי הבטיח לו שיכנס לכנסת ולא נתן לו. הכניס לכנסת את אמנון לין ומשה ורטמן. אז הוא התחיל לבכות – תתעוררו, תעזרו לי, אני בן העדה שלכם, הוא הבטיח להכניס אותי לכנסת ולא...

ש: אבל הוא עיראקי במוצאו.

ת: עיראקי, כן. ניפגשתי עם אבא חושי והוא הבטיח בבחירות הבאות שיכנס ובאמת הוא נכנס, אבל אחר כך הרים את הראש. לא הכיר [אותי]... אחרי שאיך אומרים, הרמתי אותו מהקרשים. אני אגיד לו בפנים. אני אמרתי לו את זה גם - מהקרשים הרמתי אותך, בזכות העדה, בזכות ואדי סליב אתה התרוממת והיום אתה לא מכיר אף אחד. איך אומרים ביידיש – גרויסע מענטש, איש גדול.

ש: תגיד לי, הענין הזה באמת, לקחת ולנצל את הכוח של העדה לצרכים, כדי להשיג עוד דברים טובים לעדה, עשית עוד שימושים בענין הזה? לצרכים פוליטיים.

ת: לא.

ש: לא באו אליך לקראת בחירות לעיריה או משהו ואמרו – אנחנו רוצים שאתה כמנהיג העדה תבטיח לנו את הקולות, הרי בעצם היית מנהיג העדה. זה קרה?

ת: כן. קרה.

ש: מה הצלחת להשיג לעדה בשביל...

ת: התפלגנו לשניים. היה פילוג למפ"ם

ש: בעדה?

ת: בעדה. חלק מהוועד אצלנו רצה מפ"ם ואני הייתי מפא"יניק, אתה מבין?

ש: מה פתאום הם רצו מפ"ם? מה להם ולמפ"ם?

ת: אני לא שאלתי אותם את השאלה, אבל זה היה פילוג לשניים בעדה.

ש: אני עוד פעם חוזר לשאלה שלי, זה מאוד מעניין, מה להם ולמפ"ם, לרעיונות של מפ"ם? היה מישהו מהוועד שהיה מפ"מניק?

ת: כן. היה מיכאל שָאמו. לקח איתו עוד מישהו לא מהוועד, עוד שניים, והקימו עוד בית כנסת לבד באיזה בית ברחוב אפגני.

ש: אהה. פילוג זה בית כנסת נפרד.

ת: אז היה פילוג ובית הכנסת שלנו היה ארמון לעומת [איפה] שהם היו בתוך חדר, כוך כזה. הם הלכו למפ"ם אבל אצלם לא היה [אפילו] חמישים איש. אצלי היו שלוש מאות, ארבע מאות איש שהיו באים לבית הכנסת. אצלם אולי חמישים איש הלכו למפ"ם והיה פילוג בתוך העדה. היה פילוג עד שנת '82 בערך. אחר כך התחילו להרוס את אפגני. לא היו מספיק אנשים לבית הכנסת ואז אני באתי לשאמו המנוח ואמרתי לו – בוא, תחזור לעדה, תחזיר את האנשים, תהיה אתה הגבאי, אתה תשלוט בבית הכנסת. אז הוא הביא את ספרי התורה ואת הכסף. היה להם איזה 5,000 שקל ישנים. הביא אותם לבית הכנסת וחזר.

ש: התאחדתם מחדש.

ת: התאחדנו מחדש. אבל בינתיים חצי העדה ברחה מחיפה.

ש: פשוט עזבו למקומות אחרים.

ת: עברו כי התחילו להרוס בתים. כל בית שנעזב עמידר הרס. כל ואדי סליב עכשיו הרוס.

ש: החזרת אותי לשאלה שרציתי לשאול – אני מבין שאחרי שפלשתם לבתים ב-48', באו אליכם אנשי

עמידר והחתימו אתכם על חוזים, נכון? הייתם צריכים לשלם דמי שכירות?

ת: נכון.

ש: זאת אומרת זה לא היה בית פרטי שלך?

ת: לא, מה פתאום.

ש: של המדינה?

ת: זה היה של המדינה.

ש: אתה אומר שהבתים האלה בעצם היו נכסי נפקדים. המדינה השתלטה באמצעות עמידר.

ת: כן.

ש: אז שילמתם שכירות?

ת: שכירות. מי שיצא ... דמי מפתח כביכול.

ש: שילמתם דמי מפתח?

ת: לא. אני רצייתי, [נגיד] יש לך חדר, אז אתה אומר – תן לי שלושים לירות, אתן לך את החדר שלי, אני

הולך למקום אחר. או חמישים לירות, או מאה לירות, אתה מבין?

ש: עשיתם החלפות כאלה?

ת: החלפות, אבל דרך עמידר. אז עמידר אמר – אתה לקחת מאה לירות, אני רוצה שלושים לירות

לעמידר. אז הוא לקח את השליש ושני שלישי לזה שהיה גר.

ש: אז בעצם לפי מה שאני מבין העברת את הזכות לדמי מפתח.

ת: זה לא היה [ככה]. כשאני פלשתי לא היו דמי מפתח, היה לי רק חוזה שכירות. אבל אחר כך כשרציתי

לעזוב, נתתי את זה לעמידר והוא נתן לי תמורת זה שאני עזבתי. או שמסרתי למישהו, אז הם גבו שלישי

מזה.

ש: הבנתי. אבל כשאתה העברת את הדירה למישהו מה הוא שילם לך?

ת: שילם נגיד מאה לירות

ש: מאה לירות שזה מה? שכירות?

ת: לא שכירות. דמי מפתח. אני הלכתי לעמידר, העברתי את החוזה שלי על שמו, מהמאה שילמתי 33

לירות לעמידר, אני נותן לך דוגמה

ש: ושני שלישי אתה קיבלת.

ת: אני קיבלתי שני שלישי. ככה זה היה הסידור. עד היום ישנו.

ש: מי שעדיין חי שם ורוצה לעזוב, מישהו אחר בא במקומו.

ת: כן. או שעמידר שולח שמאי, לוקח את זה ואומר לו – אדוני, כמה מגיע לך הזכות שלך? נגיד אלף

שקל או אלפיים שקל או עשרים אלף שקל. תמורת זה אתה עוזב את הדירה, אנחנו הורסים את זה, תקבל

עשרים אלף שקל. עד היום זה קיים. עד היום זה קיים.

ש: נחזור לענין הפוליטי, זה מאוד מעניין. סיפרת על הפילוג בקרב העדה.

ת: אחר כך היה איחוד.

ש: אבל לפני זה, משנות הששים, כשהיית פעיל

ת: עד '67! בסוכנות ובעליה.

ש: בעליה. בקליטה.

ת: להצלת יהודי קמישלי.

ש: הכח הפוליטי שהיה לעדה, בסך הכל היו אתה אומר 500 איש כמעט, נכון?

ת: כן. היה לנו כוח.

ש: ניצלתם אותו מבחינה פוליטית? הבטחות לבנייה כזאת, בנייה אחרת? רק בית הכנסת?

ת: היה בית כנסת, גן ילדים, עזרה הדדית.

ש: קיבלת תקציבים לעזרה הדדית?

ת: לא.

ש: אז מה?

ת: הלכתי ואמרתי להם – יש לי עשר משפחות של נצרכים. אני רוצה שתתנו לי נגיד מאתיים לירות או שלוש מאות לירות לקנות להם מצרכים לחג או נעליים או בגדים, דברים כאלה. באתי וחילקתי את זה לבתים.

ש: הסוכנות נתנה לך?

ת: לא הסוכנות. ההסתדרות. ארגון אמהות עובדות יותר נכון, כדי שזה לא יהיה פוליטי, כי ארגון אמהות עובדות זה לנצרכים. אם זה היה דרך ההסתדרות זה היה כאילו שמנצלים את זה מבחינה פוליטית. אתה יודע, אפשר לעקוף את כל זה. למשל מסים בעיריה. הוא היה אומר – אדוני, זה חייב מאתיים לירות, שלוש מאות לירות. זה עניין בחירות. הייתי בא לראש העיר ואומר לו – לאנשים האלה אין כסף. אתה רוצה את הכוח הזה? אני רוצה שתמחוק לזה וזה את כל החובות שלהם.

ש: והוא היה עושה את זה?

ת: הוא היה עושה את זה.

ש: מי זה היה אז? אבא חושי?

ת: אבא חושי, כן. הבא אחריו, משה, שכחתי

ש: זה שהיה הסגן שלו, לא? בלומשטיין.

ת: לא. ... היה לו עוד סגן שאחר כך נהיה ראש העיר. משה קראו לו, לא זוכר את שם המשפחה שלו, שכחתי.

ש: אחרי אבא חושי?

ת: כן.

ש: אז גם איתו עשית את אותם ההסכמים?

ת: אותם ההסכמים. היה למשל מישהו שבנה לו איזו חושה בחוץ, בחצר. באו להרוס לו את זה עם צו הריסה. הייתי הולך, היה בא מהנדס העיר איתי, מוציא את התיק שלו ומוחק את זה, שלא יהיה להריסה.

ש: הייתם מסתדרים.

ת: הייתי מסתדר איתו מבחינה פוליטית. הם רצו את הכוחות שלי, אז רציתי לעזור לעדה, לא לטובתי. אני לא הלכתי להנאה. יכולים להעיד עלי. אני הוצאתי מהכיס שלי. רציתי להציל את העדה ולעזור לה כאן בקליטה.

ש: לעדה הקמישליית. בעוד אילו תחומים עזרת לעדה לממש כל מיני דברים שצריך? למשל בתי ספר או גני ילדים נוספים?

ת: דרך ארגון אמהות עובדות, כן.

ש: הקימו עוד גני ילדים?

ת: לא. למשל היו צריכים לשלם על גני ילדים במקומות אחרים. הייתי אומר להם – אלה נצרכים, לא לגבות מהם. לבית ספר למשל הייתי צריך לשלם, או לאלה שצריכים מחברות, ספרים, דברים כאלה. כל זה. אז הייתי נעזר בארגון אמהות עובדות. כביכול הארגון הזה הוא ארגון עזרה. אבל הכסף היה בא מההסתדרות, או דרך העירייה. או שהייתי אומר להם שאני צריך תקציב לבית הכנסת, לשיפוץ או משהו. אז זה דרך מועצה דתית. מועצה דתית זה דתיים שם הרוב. או דרך ראש העיר. אז העבירו תקציב, לא צריך לחכות שנה שנתיים על מנת שיעבירו את זה. זהו. מבחינה פוליטית יכולת להפוך עולמות. אבל צריך סבל וכוח וללחוץ וללחוץ. בפרט לפני הבחירות. אתה יכול להזיז הרים. אחרי הבחירות חצי הרים אתה יכול להזיז. כי מה שהם אומרים לפני הבחירות, אני הייתי מבקש את זה בכתב. היו אומרים – לא, מספיקה מילה שלנו. אתה מכיר אותנו, אסור לנו לעשות את זה.

ש: אתה האמנת למילה?

ת: כן, הייתי. לפני הבחירות הזזתי הרים. אחרי הבחירות הזזתי רק חצי הרים.

ש: הבנתי. זה ברור. אבל אתה עשית בכל זאת לפני הבחירות הסכמים בכתב?

ת: לא. לא נתנו. הייתי עושה להם טיולים למשל, בלי כסף.

ש: למי?

ת: לאנשי העדה.

ש: לאן?

ת: לשדה בוקר, לירושלים, לרמת הגולן, לטבריה, לנסוע לאל-חמה בלי כסף, עם הכניסה

ש: ואת כל זה היתה מממנת ההסתדרות?

ת: שוב פעם אתה אומר הסתדרות? אני אומר ארגון אמהות עובדות.

ש: ארגון אמהות עובדות. בסדר, אוקיי.

ת: או לשלוח אותם לסוף שבוע לבית מלון.

ש: כמה פעמים עשית את זה באמת באותן החמש שנים האלה מ-62? כמה פעמים יכולת לשלוח ...

ת: טיולים? כמעט כל חצי שנה.

ש: ובתי מלון וסופי שבוע?

ת: לסופי שבוע הייתי שולח משפחות מרובות ילדים הכי הרבה. ל'אהלו'

ש: 'אהלו' על שפת הכנרת.

ת: כן. או לטבריה או לקיבוץ כנרת, ללכת לשישי שבת לקיבוץ.

ש: את כל זה ארגון אמהות עובדות מימן?

ת: כן. המימון היה דרכם. אבל גם משה שחל היה עוזר בזה כי הוא רצה להיבחר לכנסת, אתה מבין? הוא היה אחראי על המועדונים.

ש: מועדונים בכל העיר?

ת: לא. היו לו שלושה מועדונים. בחליסה, ואדי סליב ואחד ליד אגד הישן.

ש: וזה היה מההסתדרות?

ת: מטעם ההסתדרות. עד שהוא נבחר לכנסת, אז 'בעט'.

ש: הבנתי. עכשיו ספר לי קצת על האופי של הקהילה. על האנשים. הם היו דתיים ברובם?

ת: היו. בסוריה היו דתיים-דתיים. אני אביא לך דוגמה למשל – שם היה אסור לעשן בשבת. אסור לנסוע. אני זוכר שהייתי ילד, היו שניים שעישנו בשבת. עישנו ב"חארת אלנוסארה", רחוב הנוצרים. ראה אותם מישהו ובא וסיפר את זה. הביאו אותם לבית הכנסת ושמו אותם במלקות. שמו אותם, [לקחו] מקל עם חבל, הרימו להם את הרגליים, ועשו להם – "והוא רחום, יכפר עוון, ולא ישחית, והרבה להשיב אפו, ולא יעיר כל חמתו", והיו נותנים להם את המכה האחרונה. היו נותנים על הרגליים. והיו נשואים. הרב הכניס אותם לגניזה לשלושה ימים, להרים אותם, כי הם חיללו את השבת. הכניס אותם לגניזה, איפה שהיו שמים את כל הספרים... הכניס אותם לשלושה ימים. סגרו אותם. היו עצורים. והם הממשלה והם הכל, ולא אכפת. אחרי שלושה ימים הוציאו אותם, שלא יעשו את זה עוד פעם. או שאני זוכר שהיה בית בושט שם. אמרו שראו מישהו נכנס לבית בושט. אז שמו עליו חרם. נתנו הוראה לשוחט לא לשחוט לו תרנגול, לא כבש, לא פרה, כי שם היו שוחטים לחגים, לחורף. שמו עליו חרם. אלה שעישנו סיגריות גם שמו עליהם חרם שנה שלמה שלא יאכלו בשר, זאת אומרת שחיטה. שם זו בעיה גדולה.

ש: פה המשיכו את המסורת הזו?

ת: לא, מי יכול? פה יש לך דין ודיין. שם לא היה דין ודיין.

ש: לא, אני מתכוון מבחינת שמירת המסורת.

ת: עד היום.

ש: עד היום שומרים, הולכים לבית הכנסת?

ת: אני למשל, עד היום אני שומר מסורת. לא נוסע, לא מעשן בשבת, לא מדליק אש בשבת. אבל אם אני אגיד לך, תשעים אחוז שומרי מסורת. אני במלחמה, היינו פלוגה דתית, גדוד 22. הסורים כיתרו אותנו בתל דן, דפנה. קראו לזה תל אבו-חנזיר. הסורים כיתרו אותנו וכבשו את שאר-ישוב. היינו שם שבועיים בכיתור. אני בפלוגה הדתית לא עישנתי, אבל שם התחלתי לעשן מרוב הפחד והלחץ. אני לא עישנתי עד גיל 21 למעשה. אז מבחינת מסורת אני שומר. אני יכול ללכת לטייל, אבל לעשות אש בשבת, זה לא. אני לא מדליק אש בשבת.

ש: תגיד לי, את הילדים הם שלחו לבתי ספר דתיים או חילוניים?

ת: לא כולם. הרוב חילונים. איך הם שלחו? שלחו את זה לפי מה שקבע משרד החינוך. הם לא ידעו בהתחלה מה זה. היו כאלה שהלכו אצל דתיים. הרוב, תשעים אחוז אפשר להגיד, לבית ספר חפשי.

ש: אבל מישהו כיוון אותם ככה?

ת: לא. בבית ספר אני [התערבתי] רק בענייני שכר או דברים כאלה, אבל האמת

ש: אבל אם מישהו רצה לשלוח את הילדים לבית ספר דתי דוקא? לא היתה לו בעיה?

ת: לא היתה בעיה. אני לא התערבתי בזה. התערבתי רק אם לא היה לו כסף, שלא ישלם. או למשל שיתנו לו כרטיסיה בשביל אוטובוס, שיסע ויבוא. אם לא היו לו נעלים שיהיו לו נעלים, כי אז הגיעו רק עם חולצה ומכנסיים. לא הביאו איתם בגאזים ולא הביאו איתם כלום.

ש: באותה תקופה ככה, בשנות הששים, כמה זמן נחשב עולה חדש כעולה חדש?

ת: עולה חדש? אחרי שנה אמרו שלא מגיע לו. אני לא הסכמתי לזה.

ש: אבל עקרונית נדמה לי היה שלוש שנים. שלוש שנים נחשב כעולה חדש.

ת: כן, שלוש שנים, אבל לא היו מטפלים בו כמו שצריך. לא [לגבי] זכויות לדיור. דיור הוא קיבל, או צריך, ונשאר [בן] שלוש, ארבע שנים. אז אני הייתי לוחץ להעביר אותו מצריך לדיור. ש: לבית רגיל, שיכון.

ת: כן, שיכון. ואז חיסלו את המעברה, קראו לזה, בקרית אתא.

ש: היתה מעברה? איפה היא היתה ממוקמת פחות או יותר?

ת: ברחוב בן-עמי.

ש: רחוב בן-עמי של היום?

ת: כן. היום יש את היסודות של המעברה הזו. אבל הצריפים לא קיימים.

ש: זה די קרוב לקרית בנימין, נכון?

ת: לא. זה יותר קרוב היום לגבעת רם יותר נכון.

ש: כלומר צפונה יותר.

ת: כן, שם זה.

ש: הבנתי.

ת: הגבעה הזו ישנה. הבטונדות ישנן, השבילים ישנם.

ש: השרידים ישנם עדיין.

ת: השרידים ישנם. אני יודע שבת דודה שלי גרה בדיור שם על ידם. אני כל שבת הולך אצלה. אז המבנים קיימים, הבטונדות

ש: איך קראו למעברה הזו?

ת: מעברת קרית אתא. היתה מעברת קרית בנימין והיתה מעברת קרית אתא.

ש: הבנתי. תגיד לי, אני רוצה לעבור איתך לימים האלה. מה קורה עם הארגון של יוצאי קמישלי?

ת: אני לא בארגון כבר

ש: אבל הוא קיים?

ת: בקרית אתא הקימו. בחיפה התפרק. זאת אומרת לא פעיל.

ש: מתי הוא התפרק פחות או יותר?

ת: אני אומר לך, כשאני עזבתי ב-67.

ש: מ-67' בעצם אין פעילות?

ת: כן. היתה פעילות בבית הכנסת אמרתי לך. היו כמה אנשים שנכנסו, ולא נבחר ועד חדש. הוועד שהיה קיים היה שייך לבית הכנסת. אני עברתי משם לכרמל ולא היתה לי אפשרות לבוא, רק מפעם לפעם כשהייתה איזו אסיפה קראו לי. אחר כך, בקרית אתא היו כמעט הרוב מחיפה, אז הקימו ועד לקרית אתא. הקימו ועד לירושלים.

ש: היום אין ועד ארצי?

ת: לא, אין. אז לכל עיר ועיר היה ועד והיה לנו ועד ארצי.

ש: מי היה בוועד הארצי?

ת: אני, מואיז כהן, יהודה פנחסי, צבי ברקת זכרונו לברכה.

ש: מכפר סבא?

ת: לא. צבי ברקת מירושלים. הוא נפטר. רק מואיז ישנו מכפר סבא.

ש: טוב. העליה האחרונה שהגיעה בשנות התשעים, היתה לך מעורבות עם העליה האחרונה הזו? שום דבר?

ת: לא, לא. גם עכשיו, לפני שנה או שנתיים הגיעו, לא.

ש: לאן הגיעה העליה האחרונה הזו?

ת: נקלטו על ידי המשפחות.

ש: זאת אומרת שכל משפחה, אם יש לו משפחה בקרית אתא נקלטו בקרית אתא?

ת: אז יש לו אח שלו ויש לו בן-דוד שלו שאולי בא לפני עשרים או שלושים שנה. אז איפה שעקיבא כהן גר, בא אברהם כהן [אומר -] הו, אח שלי שם, אני רוצה ליד אח שלי.

ש: זאת אומרת יש כאלה שבאו ... קרית אתא ויש כאלה לירושלים.

ת: הרוב לירושלים.

ש: בעליה האחרונה הרוב לירושלים?

ת: הכל כמעט. התזוזה היא לירושלים. הרוב לירושלים, לגילה. קודם היתה המודה קטמון. עכשיו רק גילה. או במרכז הקליטה. עד היום יש מאנשי העדה במרכז הקליטה בגילה, עד היום.

ש: אז לא היתה לך שום פעילות ביחס לענין הזה?

ת: לא. תראה, כבר לא היה צורך. לא היתה עליה גדולה. אז היתה מאסה שהיתה מגיעה בשנות הששים.

'65, '67 היו מגיעות מאסות. כל שבוע הגיעו לך עשר, חמש עשרה, עשרים משפחות.

ש: היו מגיעות חמש עשרה, עשרים משפחות בשנות הששים, ואז היית צריך...

ת: לעזור להן. אבל עכשיו בעליה האחרונה, אני לא התעניינתי ולא טיפלתי ולא הלכתי ולא באתי ואין לי פיקוח על זה. הכושי עשה את שלו הכושי יכול ללכת.

ש: הכושי יכול לנוח, לא ללכת.

ת: לנוח, כן. זהו.

ש: זהו? מהבחינה הזו אין מעורבות שלך בבתי הכנסת?

ת: לא. עכשיו רצו להקים אגודה. להקים עוד פעם ועד בשביל בית הכנסת. באו אלי, אמרתי לא.

ש: לא רצית.

ת: לא. חתמתי להם שיש כמה אנשים שגרים בעדה בשביל בית הכנסת שהמרוקאים לא ישתלטו על זה, להקים ועד מחדש, להתאגד עם קרית אתא ועם ירושלים. אמרתי להם שאני לא.

ש: אתה לא מתערב.

ת: הגיל שלי כבר לא מרשה לי.

ש: אז מי כן מתעסק בזה היום? מנסה לאחד את...

ת: בקרית אתא היית אצל משה לוי.

ש: כן.

ת: הוא הגבאי, הוא הוועד, הוא הכל.

ש: של שני בתי הכנסת?

ת: לא. רק בקרית אתא. בירושלים גם כן באמת לא יודע מי שם מטפל בזה.

ש: ששון ...

ת: ששון, נכון. בן האח של משה נחום. זה בן אח שלו שאמרתי לך שהיו לו חנויות וזה.

ש: כן.

ת: ברעננה לא יודע.

ש: ברעננה יש הרבה קמישלים?

ת: יש ברעננה וכפר סבא איזה עשרים משפחות.

ש: ביחד?

ת: כן.

ש: אין להם שם בית כנסת?

ת: לא. בירושלים יש בקטמון בית כנסת, בנוזהה פה אמרתי לך שיש, ובקרית אתא. הכל זה על שם רבי יהודה בן-בתירא.

ש: כן, אני מכיר את הקבר שלו.

ת: הייתי שם לפני שנתיים. זאת אומרת מרחוק. זה בגבול סוריה-תורכיה.

ש: למה? אי אפשר היה להתקרב? זה בנציבין. בתורכיה.

ת: לא, בסוריה. היו חילופי גבולות.

ש: אה, עשו שם שינויי גבול?

ת: כן.

ש: אה, הבנתי. אז עכשיו נציבין זה

ת: בתורכיה. אבל הקבר נשאר בסוריה. צילמתי אותו מהגבול.

ש: הבנתי. עוד שאלה אחרונה. אתה יודע שיש ארגון יוצאי סוריה בתל-אביב?

ת: כן.

ש: אתה מכיר את קלאש, השם הזה?

ת: כן.

ש: הם לא רצו שאתם תתאחדו מתי שהוא? תעשו ביחד? יש התאחדות יוצאי סוריה.

ת: זו התאחדות ארצית.

ש: כן. לא הייתם שותפים בזה?

ת: אני לא הייתי שותף. היה מואיז כהן, משה כהן היה, מטעם העדה.

ש: אבל הוא בכלל גר בכפר סבא.

ת: אבל בגלל שהוא קרוב שם אז הוא היה.

ש: היתה להם מעורבות, משהו? השפעה?

ת: מה זה השפעה? אנחנו לא ביקשנו את, אנחנו טיפלנו בעצמנו ביהודי קמישלי. הם לא עזרו לנו. עזרו לנו בהפגנות שהיו בצרפת, באנגליה.

ש: אתה מדבר על שנות הששים והשבעים.

ת: כן. הששים והשבעים, כשעשינו את ההפגנות האלה, לראות שלא יפגעו ביהודים שעצרו אותם וכל זה.

ש: ההפגנות האלה, באתם באיזה דגל? של ארגון יוצאי קמישלי?

ת: לא. סוריה.

ש: איך קראתם לארגון הזה? הוועד להצלת ...

ת: נכון. הוועד להצלת יהודי סוריה. אני לא השתתפתי בזה. רק מואיז כהן השתתף כשהקימו אז. וזה עזר.

ההפגנות האלה בצרפת ובאנגליה עזרו.

ש: קיבלתם דיווח שבקמישלי

ת: התחילו השלטונות להתנהג יותר יפה ולתת להם חופש לצאת מהבתים, ללכת לטייל. [בשביל] ללכת לקולנוע היו צריכים ללכת ל"משרד השני", לבולשת, לבקש רשות ללכת לקולנוע.

ש: מה אתה אומר?

ת: כן.

ש: כמה הפגנות כאלה קיימתם בחוץ לארץ?

ת: פעמיים.

ש: בשנות הששים?

ת: כן. פעמיים היה.

ש: פעם אחת באנגליה

ת: פעם אחת בצרפת.

ש: מי מימן לכם את כל הפעילות הזאת של ההפגנה? מי אירגן לכם? משרד החוץ?

ת: אם תשאל אותי, אני לא יכול לענות לך על זה. אם תשאל את משה כהן, הוא יודע.

ש: הוא היה שם?

ת: הוא היה. אני לא יודע אם הוא היה בצרפת, אבל אני יודע שהוא היה בארגון. אני לא השתתפתי. אם

תלך ליהודה פנחסי, הוא יודע הרבה. אתה יודע את הכתובת שלו?

ש: אני תאמתי איתו. אני נפגש איתו כבר. יש לו משרד בירושלים ...

ת: ... יש לו מנהל חשבונות. מי הפנה אותך אליו?

ש: אני הגעתי אליו דרך מסמכים. ראיתי את השם שלו בכל מיני מסמכים שאני נתקל בהם ויצרתי איתו קשר. הוא באמת התפלא איך הגעתי אליו.

ת: כן, הוא יענה לך. הוא יודע גם כן הרבה. מואיז יודע הרבה. היו עוד הרבה אנשים אבל נפטרו, אתה מבין?

ש: כן אני מתאר לעצמי.

ת: כן.

ש: ככה לסיכום, מה אתה אומר על הקליטה של יהודי קמישלי, ככה באופן כללי?

ת: היתה קליטה יפה ושקטה.

ש: שקטה.

ת: לא אלימה, לא הפגנתית כמו המרוקאים שבאו בשנות החמישים, ששים, שבעים. אנחנו לא הפגנו אף פעם. לא קיבלנו כמו כולם, אבל [היינו] בשקט. אבל השגנו יותר מהמרוקאים. זאת אומרת הכל בשתיקה, בלי הפגנות, בלי אלימות, על ידי נציג אחד שטיפל בכל העדה. לא ללכת במאסות לסוכנות ולעשות רעשים וכל זה. פעם אחת היו שני בחורים מקרית אתא, מבית פרג' מנשה, הלכו לסוכנות בלי ידיעתי. צלצלו אלי מהסוכנות – מה זה? [הרי] אנחנו דיברנו. איך הם באו? אמרתי לו – לא ידעתי שהם הלכו בכלל לבד.

ש: כן.

ת: ולא נתנו להם. אמרו להם – לכו תביאו את אריה. אתם לא תקבלו ... עכשיו נביא לכם משטרה ונעצור אתכם.

ש: כן.

ת: באתי אליהם, אמרתי – מה אתם עושים בושות? שיגידו שאנחנו כמו המרוקאים, עושים להם בעיות? בשביל מה לכם את זה? מה מגיע, מה אתה רוצה? – אני רוצה כסף. – טוב, אתה רוצה כסף? אני אביא לך. – אין לנו מה לאכול. – אז תבוא אלי תגיד לי שאין לך אני אביא לך. בשביל מה ללכת לעשות רעש.

ש: כן.

ת: ולא נתנו להם עד שאני לא באתי. זהו.

ש: בסך הכל אתה...

ת: אני מרוצה מהקליטה. אבל מהיחס, זאת אומרת הזכויות, הם לא קיבלו את אותן הזכויות. הקליטה היתה בסדר.

ש: אני רוצה לשאול אותך שאלה קצת עוקצנית. אתה היית פה ותיק, והיית בסוכנות. ידעת עקרונית מה הם צריכים לקבל, לא? לא ידעת מה הזכויות שלהם?

ת: לא.

ש: לא אמרו לך?

ת: לא. אני לא עבדתי בסוכנות. אני נציג, אבל התחלתי ללמוד את העבודה. אני באתי

ש: אבל לא אמרו לך מה הם זכאים לקבל?

ת: לא.

ש: עד כדי כך?

ת: עד היום יש להם טענות אלי. אני אומר לך, שבוע שעבר ביום ראשון יצאנו לטיול.

ש: ספר על הטיול הזה. מי אירגן אותו?

ת: לוי מוסא. אני הייתי אחראי, סיפרתי להם על המלחמות שאני עברתי דרך...

ש: היית המדריך גם?

ת: כן, הייתי המדריך. אז באו אלי בטענות. אמרו – אתה גזלת את הזכויות שלנו

ש: בצחוק כמובן.

ת: לא. אמרו שאני, אמרתי – אני לא ידעתי. הזכויות שיש היום אני לא מאמין שהיו אז. היום כולם

מקבלים מענק ראשון ומקבלים סל קליטה וכל זה. אז נתנו שלושים לירות, חמישים לירות, או מאה

לירות לפי גודל המשפחה. זה אני יודע. קיבלנו את זה. אבל לקבל פריג'יטר ולקבל תנור ולקבל גז, את זה

אני לא ידעתי.

ש: תגיד לי, הטיול הזה עם לוי מוסא שהיה לפני שבוע, מי מימן אותו?

ת: העדה השתתפה ב-500 שקל והיתר העירייה.

ש: עיריית קרית אתא נתנה 500?

ת: כן. אנחנו שילמנו 500. כל אדם שילם 10 שקלים. את היתרה העירייה, יש לה הרי תקציבים לטיולים,

אז היא מימנה את זה. פעמיים בשנה, שלוש פעמים בשנה היא עושה את זה.

ש: אז יש עדיין פעילות תרבות מטעם הקהילה?

ת: כן. זה בזכות מוסא.

ש: מוסא לוי מקרית אתא.

ת: כן. הוא יש לו קשרים עם ראש העיר. הרבה קשרים. אז הוא מארגן את זה. אני לא מארגן.

ש: מזמינים אותך?

ת: אותי מזמינים בתור ותיק שיודע ומספר להם על המלחמות ועל כל הדברים האלה. מה היה פה, מה היה

פה. אני מסביר להם. אבל זה, איך אומרים, לא יותר מזה. לא רוצה, אין לי כוח לזה. נער הייתי, גם

זקנתי. אתה רואה, אני חי לבדי, בשקט ובשלווה, בנעימות, בלי רעש. רוצה לגמור בשקט. מספיק מה

שאני עברתי. אני לא היה לי יום ולא היה לי לילה בגלל העליה הזאת. היו לי סכסוכי משפחה בגלל זה.

היו לי בעיות. אמרתי זהו זה. עשיתי את שלי, הרמתי ידיים וזהו. לא רציתי לטפל יותר. לא מענין אותי

גם. לא צריך אותם, לא צריכים אותי גם כן היום. כולם כבר יודעים ללכת, לבוא.

ש: מסודרים.

ת: מסודרים. יש להם ילדים, יש להם נכדים, מסודרים. זהו. למה לי להכניס את הראש הבריא למיטה

חולה?

ש: המיטה לא כל כך חולה אני מבין.

ת: לא חולה אבל לא יוצא. לא רוצה להתערב.

ש: אתה רוצה את השקט הנפשי שלך.

ת: עכשיו אמרתי לך, באו בשביל בית הכנסת. אמרתי להם לא רוצה. אני מוכן לחתום לכם, אבל לא ללכת ולבוא. אין לי את הכוח, לא רוצה את זה. יש לי מספיק את הוועד של הבית.

ש: ראיתי, כן. בשלוש שעות שאני אצלך פה ראיתי כמה פעמים...

ת: אתה יודע מה, מהבוקר עד הלילה. זה, עד שיביא לי כסף, כבר חודשיים, כן?

ש: אז תרשה לי לפני זה, מר מזרחי אריה, אני רוצה להודות לך על שלוש שעות מעניינות ורצופות. הרבה תודה לך על זה.

ת: בבקשה. עכשיו אם אתה רוצה עוד לעבודה, אז אצל ד"ר מנחם נחום ויהודה פנחסי

ש: אני אפגוש אותם.

ת: משה כהן, מוסא

ש: יש לך את הטלפון שלך?

ת: של מוסא? לא אין לי. אולי דרך יהודה תוכל לקבל.

ש: בסדר. מאה אחוז.

ת: יש לי אבל הוא עבר דירה.

ש: הבנתי. אני אגיע אליו, יהיה בסדר.

ת: הוא עבר מרעננה לכפר סבא. היה קודם בכפר סבא והיה ברעננה. אחר כך היה ברעננה, מכר את הבית ואמר שהוא עובר לכפר סבא. אבל יש לו חנות בפתח תקווה, מוכר כלי עבודה. יש לו חנות גדולה מאוד.

ש: במרכז פתח תקווה?

ת: לא. באזור התעשייה שם. כלי עבודה. מוכר קומפרסורים, מוכר פטישים איזמלים וזה. משה כהן.

ש: אוקיי, הבנתי. המון תודה לך.